

זהלצוי"ב

לקט מענה לשון לחנוכה

טיוטה מעודכנת
מהדורת ב' בכסלו תשפ"ד

בעריכת אוריאל פרנק

מצפה ירחו

לפרטים: info@maanelashon.org

תוכן:

3 מקראות חנוכה

3 תורה

4 נביאים

4 הפטרת שבת חנוכה

4 מזמורי תהלים

4 מזמור ל

6 מזמורי ההלל

6 תהלים קיג

7 תהלים קיד

7 תהלים קטו

8 המילה "נא" בהלל

12 תהלים קטז

13 תהלים קיז

13 תהלים קיח

16 ברכות ותפילות חנוכה

16 ברכות הדלקת נרות חנוכה

17 הנרות הללו

17 הנרות הללו ש

18 אנו / אנחנו

23 קודש הם

23 מעוז צור

24 דקדוקי נוסח

24 מבנה הפיוט

25 חשוף זרוע קדוש

26 על הנסים

26 על הנסים ועל הפרקן – בין פריקה לפורקן

27 לשכחם / להשכיחם תורתך

27 "ואשר כן" או "ואשר כן"?

28 לשון בני אדם

28 "יש לי יום-יום חג" – האם כל חג הוא "חג"?

29 חג אורים

32 איחולי חנוכה: "חג [אורים] שמח" או "חנוכה [ל] שמחה"?

33 מהדרין

מקראות חנוכה

תורה

הארות והערות לקריאה מדקדקת בתורה, מאת הר"א לוין
(מנהג אשכנז שאין פותחים בקריאת חנוכה בברכת כוהנים).

ו כג **תְּבַרְכֵנוּ**: הרי"ש בשווא נע, למרות הדפוסים הרבים הנוהגים לנקד חטף פתח.

אָמַר: אל"ף בקמץ

ו כד **בְּרַכְנוּ**: העמדה קלה בבי"ת¹, ולא ברי"ש כפי שנוהגים מרבית הכוהנים בברכתם.

על אף הקושי, הכ"ף הראשונה בשווא נח².

ו כז **וְשָׂמוּ**: במלרע³

ז ג **וְשָׂנֵי עֶשֶׂר בְּקָר**: המילה **וְשָׂנֵי** במונח ואינה מוקפת כפי שמופיע בחלק מהדפוסים. **לְאָדָּד**:

הלמ"ד בשווא ולא בקמץ

¹ יעקב לוינגר: יש לקרוא **בְּ-בְ-בְ-בְ**: הנהצת משנה של האות **בִּי"ת**, כאילו היה שם מתג (בתנ"ך ברויאר יש מתחת לבי"ת מתג-עזר מסברתו, ואין זו שגיאה). **'כלל הדומות' אינו בתוקף** כאן.

² וכן מנהג יהודי תימן וצפון אפריקה (כמובא בסידור אבותינו- מרוקו, בהערות "אם למסורת" 42), וכך הורה מו"ר הרש"א הכהן רפפורט לבטא השווא – נח (וכפי שהנחהו פרופ' מ' בר אשר). ויש קוראים בשווא נע, ומנהג ג'רבא: יבְרַכְנוּ. למעשה, מי שמתקשה לבטא שני כפי"ן כשהראשון בשווא נח, מוטב שיבטאו נע.

³ האם הקורא **וְשָׂמוּ** מלעיל גורם לשינוי משמעות?
בתאריך יום ג', 30 בנוב' 2021 ב-17:15 מאת דוד אורן <david7031@gmail.com>

בעוד **וְשָׂמוּ** אֶת-שְׂמֵי מובן מדוע הוא מלרע, כיוון שהוא בלשון עתיד, לא זכיתי להבין מדוע **כִּי-שָׂמוּ** אֶתִי בְּקָר הוא במלרע, שהרי בפשטות הוא בלשון עבר.
בתאריך יום ג', 22 במאי 2018 ב-21:58 מאת Yuval Shilony <shilony@gmail.com>
מדוע **וְשָׂמוּ** אֶת-שְׂמֵי במלרע? במה זה שונה מ- נְקִמוּ נְדָרֶיךָ?

אפ"ר:
כפי שכתבתי ב"דרשה לשבת פרשת וארא - הפרשה המהפכנית" (**קישור**), בפעלים שאות השורש האחרונה היא ה' ("גזרת ל"י", כגון: בנ"ה, עש"ה) אי אפשר לדעת אם הפועל הוא בעבר (ו' חיבור בלבד) או בעתיד (ו' היפוך), אלא על פי ההקשר: "דבר הלמד מעניינו".

יש שהציעו שגם במילים מגזרת נעו"י הושוותה ההטעמה לגזרת נל"י.
ויש שהציעו האות הגרונית במילה התוכפת גורמת להסגת הטעם אחורה (בדומה לציווי המוארך "ריבה", "קומה", ולמילת השאלה "למה").

ויש שתלו את ההטעמה החריגה בהיקש למילים הסמוכות, מטעמי משקל ומוזיקה.
ראו בקובץ בנושא ההטעמה במילים כמו שמו רבו שטו וסרו, בקישור זה:

<https://groups.google.com/g/lashon-al-kze-halashon/c/Pg2J-nbBYE>

מסקנת אפ"ר: קשה לענ"ד להגדיר זאת כשינוי משמעות. לכתחילה יש לקרוא כהלכה, ולא להיכנס לספקות.

ז ז ארבעת: במלעיל

ז יג קערות: העמדה קלה בקו"ף למנוע הבלעת העי"ן החטופה

ז פד מזרק-לסוף: העמדה קלה במ"ם

ז פז אילם שנים-עשר כפשים בני-שנה: תיבת שנים-עשר בפשטא

ז פט ובבא: על אף הקושי, הבי"ת הראשונה בשווא נח. מדבר: המ"ם בחירק והדלי"ת דגושה, הקורא בשווא משנה משמעות

ח ב בהעלתך: העמדה קלה בה"א ובלמ"ד והתי"ו בשווא נע, יש לקרא: בה-על-תך

נביאים

הפטר שבת חנוכה

זכריה ב יז – ז ז

ב יד רני: הרי"ש בקמץ חטוף (קטן), הטעם בנו"ן מלרע. הנני: הנו"ן בשווא נח

ב טו ושכנתי: מלרע. יהיו לי: טעם נסוג אחור לה"א. וידעת: העי"ן בפתח

ב טז ובתור: מלרע לא נסוג אחור

ג ז וגם תשמר את-חצרי: טעם טפחא במילה וגם. מהלכים: הה"ה והלמ"ד בשווא: הראשון, בה"ה, נח (נשמעת כה"א במפיק), והשני, בלמ"ד, נע

ד א כאיש אשר-יעור משנתו: טפחא במילה כאיש ובמילה משנתו דגש חזק בשי"ן (מלשון שינה)

ד ב וגלה: במפיק

ד ז חן חן: אין פסק בין התיבות

מזמורי תהלים

מזמור ל

דקדוקי קריאה מיסודו של ר"א לוין עם תוספות אפ"ר

קריאה קולית והערות דקדוק באתר מענה לשון: ["נפש יהודית"](#).

קישור ישיר: <https://www.maanelashon.org/?p=237>

ד חיי-תני: החי"ת בחירק חסר ואחריה יו"ד דגושה ובחירק מלא. התי"ו בפתח.

מירד: היו"ד בקמץ גדול! [ויש אומרים ק"ק, כלשון הדיבור]; השווא – נע [ויש אומרים נח].

בור – ב' רפה

ה הודו מלרע

ז ואני – ו' בפתח, ובטעם מפסיק

בְּשִׁלְיִי – ב' רפה

ח בְּרִצּוֹנָךְ – הנו"ן בשווא נע

הַעֲמַדְתָּהּ – על אף הקושי הדל"ת בשווא נח!

לְהִרְרִי: על אף הקושי הרי"ש הראשונה בשווא נח! [ויש אומרים נע, כלשון הדיבור]

י בְּרִדְתִּי – על אף הקושי הדל"ת בשווא נח!

הַיּוֹדֵךְ עֶפְרָ? הַיְגִיד אֶמְתָּךְ?! – פעמיים ה' התמיהה, ואין להדגיש אותיות י'.

יא וְחִנְיִי: החי"ת בקמץ קטן

לְמַחֲזֹל לִי – הטעם באות חי"ת [ולא נסוג אחור], ויפריד בין אותיות למ"ד הדבקים.

וְתִאזְרְנִי – האותיות תי"ו וזי"ן בדגש חזק ובשווא נע [זהו פועל משורש אז"ר בבנין פֶּעַל],

ולא "תִּעְזְרֵנִי" [פועל משורש עז"ר בבנין קִל].

יג זְמַרְךָ – מ"ם בסגול ורי"ש בשווא נח.

כָּבוֹד – נקראת ביחד עם המילה הקודמת, ולכן אין דגש באות כ"ף.

ידָם – האות דל"ת בדגש חזק "משלים"

תהלים <עטרת פז> זביחי, פנחס בן רפאל

<https://tablet.otzar.org/he/book/book.php?book=52195>

[הערות עוד יו"ח מאת הרי"ח מזרחי]

ל. (ב) אִיבִי לִי. צ"כ למה תיבֹת "אויבִי" אינה נסוגה לאחור, ועיין לקמן לא, טו: (ג) שְׁוֹעֲתִי. העי"ן בשווא נח ולא בחטף פתח: (ד) מִן־שְׁאוֹל. יזהר לא לבלוע את הנו"ן הסופית: מִן־רִדִּי כֹד. עיקר הטעם בבי"ת הרפה של "כֹד", ורק יטעים מעט ביו"ד של "מירדי": מִן־רִדִּי. היו"ד בדגש חזק ובקמץ רגיל ולא בקמץ חטוף, ורבים טועים בזה [אף שראוי היה לאומרו בקמץ חטוף, כמ"ש ה"מנחת שי" כאן], והשווא שכרי"ש נע, ויש נוהגים להניחה מטעם

עוד יוסף חי

(ו) באפו. בכעסו, שהוא כועס. חיים ברצונו. בעת נתרצה לי הבטיחני חיים. ולין. יישן. (ז) אמוט. אתמוטט. (ח) להרדי עוז. לגדולתי בוחק. (ט) בצע. תועלת. אל־שחת. אל הקבר. חיורך. האם שם בעפר יכול להודות לך האדם. (י) למחול. לריקוד ושמחה. ותאזרני. תחגרני. (יא) ירום. ישתוק.

"מחצורה": (י) בְּשִׁלְיִי. הבי"ת רפה: (יא) הַעֲמַדְתָּהּ. הדל"ת רפה ובשווא נח: לְהִרְרִי. מפני שיש כאן שתי אותיות דומות מנהגנו להגות הרי"ש בשווא נע (אף שאין מאריך בה"א): (י) בְּרִדְתִּי. הדל"ת רפה ובשווא נח:

סידור צלולת דאברהם אומר על "מירדי בור" שהיו"ד נוספת. ולא נראה שזו דעת המפרשים.

ה' העלית מן שאל נפשי, חייתי מירדי בור - היו"ד בקמץ קטן או גדול?

בסידורים ראיתי גם וגם - בקורן קמץ קטן, ברית ישראל גדול.

הערת ר' עמוס חכם [תנ"ך עם פירוש דעת מקרא]:

א. 'מירדי' כתיב מלא וי"ו. אפשר לומר, שהי"ו שבכתיב מורה על הקמץ שהוא קטון. ויש כמה פעמים שבאה וי"ו בקמץ קטן ובעלי המסורה ציינו זאת כחילוף של כתיב וקרי (כגון לקמן קא ה ועוד). ואפשר שהכתיב מכון לניקוד מיוחד, כמו לעיל כח א.

ב. 'מירדי', הידיד בנפיקא על פי המסורה ועי' לעיל טו א על תבת 'שמרני'. ואף כאן מסורת הספרדים להגות קמץ גדול, וכן נוהגים למעשה כשאוטרים מזמור זה בכל בוקר בתפלת שחרית. ואף על פי שיש מדקדקים שאין דעתם נוחה מכך, מכל מקום יש לקוראים קמץ גדול על מה שיסמכו, ומסורת אבותם בידם, ואין לבטל מנהגם. – ואמנם במסורת תימנית (בתהלים עם תרגום ופירוש רס"ג מהד' הרב קאפח) כתוב, שהקמץ ביו"ד קטון, אפילו תהיה בו נעיא. אולם לפי קריאת התימנים אין הבדל בין קמץ גדול לקטן, ואותה המסורת לא נכתבה אלא להודיע שהשוא ברי"ש הוא נח ולא נע, שלפי קריאת התימנים יש הבדל גדול מאוד בין שוא נח ובין שוא נע. – ולגופו של עניין כתוב במסורת החיא שהנפיקא אינה ביו"ד אלא במי"ם.

מזמורי ההלל

בליווי כוונות מענייני היום והערות לקריאה מדקדקת.

☞ כמו כן מוצעים ניגונים לשירת ההלל בגופן אדום. המעוניין לקבל רשימה מפורטת יותר,

ובתוספת נופך מזרחי, מוזמן לפנות לידידי ר' יעקב מתלון: hluch@gmail.com

[כָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלְּךָ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְקַרְאֵךָ אֶת הַהֲלֵל.]

תהלים קיג

ניגונים מאמצע המזמור:

☞ 'מלוך' - ר' שלמה קרליבך

☞ והראנו ה"א בנחמת... - ר' שלמה קרליבך

☞ מי כה'-נמצא ב'מונה 4'

הַלְלִיָּהּ הַלְלוּ עֲבָדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה. יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבָרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. מִפְּזַרְחַ שְׁקֵשׁ עַד קְבוּאוֹ מִהַלְלֵי שֵׁם יְהוָה. רַם עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ. מִי כִּידוּד אֱלֹהֵינוּ הַמְגִבֵּיהִי לְשִׁבְתִּי. הַמְשַׁפִּילִי לְרֵאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ. מְקִימֵי מַעְפָּר דָּל מְאֻשְׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן. לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ. מוֹשִׁיבֵי עֶקְרֵת הַבַּיִת אִם הַבְּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּ יְהוָה.

א הַלְלוּ יְהוָה - בהעתקה מכתר ארם צובה אלה מילים נפרדות אך מוקפות; בדפוסים הרגילים וכן ברוב

הסידורים, הן במילה אחת. הקריאה זהה: הטעמה אחת מלרע, והלמ"ד בשווא נע (ועל זה מורה חטף הפתח).

הַלְלוּ עֲבָדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת-שֵׁם יְהוָה: לא להחליף עם הפסוק ההפוך במזמור קלה.

ד רַם עַל כָּל גּוֹיִם - פסק לפני שם ה'

⁴ הנוסח המקורי: לגמור, ואכמ"ל בפירושו השונים, ובמניעים של מהר"ם מר"ב לשנות.

ה-ט המגביה: כל המילים המסתיימות בחירק ויו"ד נוספת – מלרע. המושפילי מקימי להושיבי מושיבין

ז מקימי מעפר דל – איך לפסק? ומהו "דל": תואר למושא "עפר" או מושא של "מקימי", ומקביל ל"אביון"? הואיל ויו"ד של "מקימי" נתפס (בטעות⁵) כסיומת מושא ישיר חבורה למדבר (=מקים אותי), "דל" עלול להיתפס כנושא של "מקימי" (כמו מבנה הכתוב בתהלים פרק צא פסוק א: ישב בסתר עליון).

תהלים קיד

ניגונים מ"בצאת ישראל":

- ☞ ועתה בנים שירו למלך (יידל)
- ☞ אחת המנגינות של ר' שלמה קרליבך ל"בנה המקדש"⁶
- ☞ עוד יישמע בערי - ר' שלמה קרליבך
- ☞ אתה תקום - ר' שלמה קרליבך
- ☞ אתה בחרתנו - ר' שלמה קרליבך
- ☞ יחד יחד - ר' שלמה קרליבך
- ☞ במנגינת ה"מארש" של "פה בארץ חמדת אבות"

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז. היתה יהודה לקדשו ישראל מקשלותיו. הים ראה נינס הירדן יסב לאחור. ההרים רקדו כאילים גבעות ככני צאן. מה לך הים כי תנוס הירדן תסב לאחור. ההרים תרקדו כאילים גבעות ככני צאן. מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב. ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים.

ז תולי ארץ: טעם בחי"ת מלעיל כמשפט ע"ו

מלפני אלוה יעקב - פתח גנוב[ה]

ח אגם מים - דבקים!

למענין-מרים: הע"ן בשווא נח לא בפתח, והי"ד אחריה בשווא נע כדין שני שוואים רצופים

ואינו נסוג אחור, אלא התיבות מוקפות והטעם במ' האמצעית.

תהלים קטו

לא לנו ידוד לא לנו כי לשקר תן כבוד על חסדך על אמתך. לטה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם. ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה. עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם. פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו. אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחו. ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בגרונם. כמוהם יהיו עשייהם כל אשר בטח בהם. ישראל בטח בידוד עזרם ומגנם הוא. בית אהרן בטחו בידוד עזרם ומגנם הוא. יראי ידוד בטחו בידוד עזרם ומגנם הוא.

⁵ עכ"פ לפי רש"י (לפסוק ה וכ"כ בבראשית מט יא ד"ה אסרי: "יו"ד יתירה").

⁶ הוא עצמו שר אותה בקלטת על פרק זה.

⁷ לפי המפרשים היו"ד נוספת, או "החול שלי" ולכן יש כאן טעם נסוג אחור.

יָדוּד זָכְרָנוּ יְכָרְךָ יְכָרְךָ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְכָרְךָ אֶת בֵּית אֶהְרֹן. יְכָרְךָ יִרְאֵי יִדּוּד הַקְּטָנִים עִם הַגְּדֹלִים. יִסְרָף יִדּוּד עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם. בְּרוּכִים אַתֶּם לִידּוּד עֲשֵׂה שְׂמִים וְאַרְץ. הַשְׂמִים שְׂמִים לִידּוּד וְהָאָרֶץ נָתַן לְכִנֵּי אֲדָם. לֹא הַתִּיתִם וְהִלְלוּ יְהוָה וְלֹא כָל יְרֵדֵי דוֹמָה. וְאַנְחָנוּ נְכָרְךָ יְהוָה מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם הִלְלוּ יְהוָה.

ב לְמָה יֵאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵיךְ נָא אֱלֹהֵיהֶם

המילה "נא" בהלל

המילה "נא" מופיעה 8 פעמים בהלל, בשתי צורות ובכמה סוגי צירופים ומשמעויות:

- אֵיךְ נָא אֱלֹהֵיהֶם
- נְגִדָה נָא
- יֵאמֶר נָא / יֵאמְרוּ נָא... כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד.
- הוֹשִׁיעָה נָא; הַצְּלִיחָה נָא.

על ההבדל בין נא רפויה לנא דגושה, ראה לקמן על הנוסח הנכון "הצליחה נא" לפי הר"מ ברויאר.

כאן נעיר על המשמעות:

א. לפעמים משמשת "נא" (בדומה ל"אנא") כ"מלת בקשה", כניסוח המפורסם בפירושי רש"י "אין נא אלא לשון בקשה"⁸.

כך מפרשת הגמרא (יומא פ"ז). בדברי אחי יוסף (בראשית נ"ט:ז-ז):

"וַיִּצְוֵהוּ אֵל יוֹסֵף לֵאמֹר: אָבִיךָ צָוָה לְפָנָי מוֹתוֹ לֵאמֹר: כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנָא שָׂא נָא פֶשַׁע

אֲחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גָּמְלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי..."

הגמרא מבינה שיש כאן שימוש משולש במילת בקשה, ולכן מסיקה מכאן:

כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים, שנאמר אנא שא נא

ועתה שא נא⁹.

וכתב שם מהרש"א (חידושי אגדות יומא פ"ז):

אל יבקש יותר מג"פ שנאמר אנא שא נא גו' ופרש"י אין נא אלא לשון בקשה עכ"ל,

ר"ל אין נא האמור פה אלא לשון בקשה¹⁰, אבל יש נא שהוא לשון עתה, דלפי

⁸ הניסוח המפורסם "אין נא אלא לשון בקשה" שמופיע במדרשים ובתלמוד הבבלי – מופיע בפירושו 5 פעמים (בראשית כ"ב:ב'; ל"ח:כ"ה; שמות י"א:ב'; במדבר י"ל"א; דברים ג"כ"ה; ובחלק מהנוסחים פעם שישית: בראשית מ"י"ד). במדבר י"ב:א' כותב "כל נא לשון בקשה". לפעמים מעיר בקצרה, כגון על "אל-נא" (בראשית י"ט:י"ח): נא – לשון בקשה.

⁹ רש"י: אנא שא נא ועתה שא נא – אין נא אלא לשון בקשה.

¹⁰ מקורו מדברי ר' אליהו מזרחי בראשית כ"ב:ב':

אין נא אלא לשון בקשה. אינו רוצה לומר אין נא בכ"מ אלא לשון בקשה שהרי מצינו בכמה מקומות נא שאינו לשון

בקשה אלא הכי פירושא אין נא האמור פה אלא לשון בקשה דאל"כ נא למה לי:

אפ"ר: לא הבנתי סוף דברי הרא"ם. מהו "דאם לא כן"?

התרגום גם בכאן הוא מלשון עתה שתרגומו וכען שבוק כען, אבל התלמוד ימאן בזה דא"כ היה כפול, וכיון דחד מהם ע"כ הוי לשון בקשה אית לן למימר דכולהו מלשון בקשה דצריך ג"פ לבקש.

באופן זה ניתן אולי לפרש בהלל בפסוקים "יאמר/יאמרו נא". ברם ב"הושיעה/הצליחה נא", קצת דחוק לפרש כך, בגלל הייתור לאחר "אנא" שבתחילת הבקשה¹¹. אך ייתכן שזהו חיזוק וזירוז נוסף להדגשת נחיצות הבקשה. למרבה ההפתעה יש מי שפרשו כך גם את נא שבפסוק "איה נא אלהיהם"¹².

ב. בדרך דומה ניתן לפרש ש"נא" היא "מלת זרוז" (או "מלת חיזוק" או "מלת נחץ", כמו "הבה"), המזכירה את מילת הזירוז המודרנית "נו" שנשאלה מיידית (כגון: נו כבר, בוא!). כעין זה מפרש ר' עמוס חכם (דעת מקרא) "יאמר נא" בהלל: "לשון פקודה... והתיבה נא מחזקת את השידול", וכך פרש גם ב"נגדה נא": "סיומת של חיזוק", וב"איה נא אלהיהם": "מלת נחץ".

ג. פירוש שלישי (שאיננו כה רחוק מהפירוש השני) מצוי בתרגומים הארמיים למקרא: **עכשיו, עתה**. שלוש מילות זמן ארמיות נרדפות משמשות בתרגום תהלים לתרגם את "נא":

אגב, מהרש"א הרחיב פרשנות זו של הרא"ם לעיקרון סגנוני בכל מטבע לשון "אין א' אלא ב", וכך כותב בחידושי אגדות ברכות כ"ו: "ואין שיחה אלא תפלה כו'. ר"ל במקום הזה אינו אלא תפלה כמ"ש הרא"ם גבי אין נא אלא לשון בקשה כו"¹¹ השוה לדברי המהרש"א הנ"ל "התלמוד ימאן בזה דא"כ היה כפול".

¹² ר' עמוס חכם (דעת מקרא) מביא בכמה מקומות, כולל כאן, בשם י' בלאו שפירוש "נא" - בקשה ממש. אשמח למצוא היכן כתב על כך בלאו.

כמו כן, ראה ביאור מרבה לספר על הגדה של פסח ([קורסרוה תקנ"א](#)) מאת רבי ידידיה טיאה נ"ל (ה'תפ"ב - י"ז בתשרי ה'תקס"ו) רב העיר קרלסרוהה, בנו של "הקרוב נתנאל", ותלמידו של הרב יהונתן אייבשיץ:

למה יאמרו הגוים אי[ה] נא אלהיהם. מילת נא הוא מיותר. ונר[אה] דאין נא אלא לשון בקשה כדאי[תא] בברכות דף ט' ע"ב אמרי דבי(י) ר' ינאי אין נא אלא לשון בקשה, והוא דמלעיגים עלינו האומות: הלא תמיד הי[ה] תפארת ישראל ומפארים את עצמם שאם יתפללו לאלוהיה[ם] אז נענ[ים] משמי[ם] והקול קול יעקב. ועכשיו הן מחרפין שה' לא ישמע תפילתם ובקשת[ם] וכדאי זה לבד לרחם עלינו, **למה יאמרו הגוים איה נא** ר"ל תחיתם ובקשתם **לאלהיהם** כי עזב את עמו:

לפירושו, המלה 'נא' היא כינוי לתחינה ובקשה, והגויים אומרים 'איה נא' כשתפילות ישראל אינן נענות. כלומר, לדעתו **נא אלהיהם** הוא צירוף סמיכות (= "התחינות שמופנים כלפי א-להי ישראל"). יבורך הרב אליהו לויין שהסביר לי נקודה זו. [תופעה דומה יש בכינוי התחינות "מרנות" שבפי התימנים, על שם המילה "מרן" הפותחת אותן].

1. המילה "כָּעַן" המוכרת מן הארמית המקראית, ומקבילות לה המילים המקראיות: "כָּעַת" העברית, ו"כְּעָנַת" ו"כְּעָת" הארמיות¹³. במילה "כָּעַן" מתרגם אונקלוס בקביעות¹⁴ את נָא העברית, ותרגום זה מופיע פעם אחת בתרגום תהלים ז, י: "יִגְמַרְנָא".

2. אך ברוב ככל המופעים של "נא" בתהלים (14 מתוך 16, כולל ה-8 שבהלל), מתורגם "כָּדוֹן", ופירושו: "עכשיו"¹⁵. למשל, "אָנָּא יִי הוֹשִׁיעָה נָא" – מתורגם: "בְּכָעוּ מִנֶּךָּ ִּי פְרוֹק"¹⁶ כָּדוֹן", כלומר: בבקשה ממך, ה', גָּאל עכשיו!".

3. מילת הזמן הנרדפת השלישית היא "הַשְּׁתָּא", והיא מוכרת לנו מניבים מאוחרים של הארמית, כמו מהתלמוד הבבלי. במילה זו משתמש תרגום תהלים פעם אחת: בפסוק "אֵיהָ נָא אֱלֹהֵיהֶם" (תהלים קט"ו:ב). אך צ"ע: מה מקומה של "עכשיו" בפסוק זה?
על כך עונה רד"ק:

למה יאמרו הגוים – זה טעם לשמך תן כבוד (תהלים קט"ו:א). שאם לא תעשה עמנו חסד, ותטשנו ותניחנו ביד הגוים, יאמרו: איה נא אלהיהם – כלומר עתה שאנחנו מושלים בם איה אלהיהם, יקומו ויעזרו אותם.

פירוש זה מזכיר את האמור בשירת האזינו (לז-לח): וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חֲסִיוֹ בּוֹ... יְקוּמוּ וְיַעֲזְרְכֶם...

¹³ בניגוד לפירושים אחרים – כך מפרש ר"א אבן עזרא (ובדרכו פירשו רלב"ג בעזרא ז'י"ב, שד"ל שמות כ"א:י' ודעת מקרא), וזו לשונו (בפירושו לקהלת ט"י:א):

ודע כי מלת עת חסרת נו"ן. ועתה אבאר: דע שאין בלשון הקדש אות מתהפך ומתחלף ומובלע ונוסף ונעדר כי אם אותיות יהו"א כאשר פָּרַשׁ ר' יהודה ב"ר דוד בעל הדיקדוק ז"ל.

ואות הנו"ן ימצא קראש מבלוע וחסר, וכן באמצע ובסוף, כמו נסע, שבולע הנון בדגש נִסַּע. וכן וישא, ויתן, ויטע, וידר, ויפל, ויגף, יבול עלהו (יחזקאל מ"ז:י"ב).

ובפועל ייראו הנו"ן כולם: נוסע, נושא, נותן, נוטע, נודר, נופל, נוגף, נובל. ובציווי ייחסרו הנו"ן כמו קומו סעו (דברים ב'כ"ד), שאו את ראש (במדבר א'ב'), תנו יד ליי (דברי הימים ב'ל:ח'). ופעמים ישארו הנו"ן על מתכותם כמו נפלו עלינו (הושע י'ח').

ובאמצע ימצא מבלוע כנו"ן שני במלת שְׁתִּי, כי הוא מן ולא אשנה לו (שמואל א'כ"ו:ח'). וכן בת חסרת נו"ן. וכן עת הוא עָנַת. וכמוהו בדברי קדמונינו זכרונם לברכה: עוֹנָה. וכן בלשון ארמית וכעת וכענת. ודגשות ת"ו עתו להתבלע הנו"ן, כדגשות ת"ו בתו, ונו"ן אני במלת אתה. וכן חטים. ושניהם נראים בארמית. ות"ו אמתו כי שרשו מן אמונה, והת"ו לשון נקבה. ויורה עליו ותהי האמת נעדרת (ישעיהו נ"ט:ט"ו). וכן ת"ו עת לשון נקבה. ועל זה הדיקדוק ישאר לעות את יעף (ישעיהו נ'ד') לבדו ולא יהי לו חבר במקרא.

¹⁴ למרבה ההפתעה, אף "אל תאכלו ממנו נא" תרגם "כָּד חִי", והוא האמתי... כאילו אמר: 'אל תאכלו כמו עתה' [=אלא, המתינו עד שייצלה (אפ"ר)], כי פירוש 'נא' בכל המקרא כמו 'עתה', על דעתי".

¹⁵ רב עז"ם במילונו לתרגומים, עמ' 430: "כָּדוֹן (כָּדוֹן) = עתה".

ביין הטוב יש חוסר עקביות: את נָא שב"הוֹשִׁיעָה נָא; והצְלִיחָה נָא מתרגם: אָנָּא; ואילו ב"נְגִדָה נָא" וב"יאמר / יאמרו נָא" העתיק את לשון המקרא נָא!

¹⁶ המילה "פְרוֹק" אינה מופיעה בכל מהדורות התרגום, וגם חסרה ביין הטוב. היא נמצאת במק"ג הכתר, ובאתר CAL ציון: "פרוק#1". רב עז"ם במילונו לתרגומים, עמ' 309: פְרוֹק = הושע, גאל, פדה.

ישתבח שמו, שזכינו לראות בישועת ה' לעמו לעיני גוים רבים, ונקווה שנשכיל לפעול עם א-ל.

ו יְרִיחוֹן: במלרע וכן הדבר בפסוק הבא יְמִישׁוֹן

ז יְהִיגוֹ: הה"א בשווא נח

אפ"ר: יְדִיָּהֶם... רְגְלֵיהֶם - פשוטו של מקרא כנראה איננו "ידיים ורגלים שלהם", אלא "ידיים להם..."

רגלים להם", בדיוק כמו "פֶּה לָהֶם ... עֵינַיִם לָהֶם", ורק מטעמי "פיסוק" שונה הסגנון (ע"פ ר' פרופ' אהרן

מירסקי ז"ל כאן, עמ' י"ט, ויבדל"א, פרופ' שמחה קוגוט נ"י).

ח כְּמוֹהֶם: הכ"ף בשווא, לא בקמץ ומלרע, לא כְּמוֹהֶם!

ישָׂרָאֵל בטח בה'... - ר' שלמה קרליבך

ט-יא עֲזָרְם וּמְגַנְּם, הוא - להקפיד על הפיסוק (בלחן שהזכרתי - משובש)

ניגונים מ"יְבָרַךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל":

קלאסי (להקפיד לעלות סולם בסוף "לבני אדם", כדי להימנע מהכפלת מלים

בפסוק האחרון במזמור!)

המלאך הגואל

יב יְבָרַךְ יְבָרַךְ: שתי התיבות מוטעמות מלרע וכן הדבר בהמשך, הפסק עיקרי בפסוק בתיבת

יְבָרַךְ המוטעמת בעולה יורד אפ"ר: "עולה [ו]יורד" הוא הטעם המפסיק שכוחו גדול אף יותר

מאתנחתא. הוא מורכב בד"כ משני סימונים: עולה ויורד. ה"יורד" מסומן בהברה המוטעמת. לכן

יש להטעים יְבָרַךְ מלרע. גם את ה-יְבָרַךְ השני יש להטעים מלרע. הוא מוטעם בטעם המפסיק

הנקרא "דחי" או "ימנית", כי הוא נדחה מהמילה עצמה לימין המילה (ואין הוא נמצא במקומו

הטבעי, בהברה המוטעמת). על טעם זה ראה בהערת שוליים.¹⁷

יד יִסְּף: במלרע. אפ"ר: לכאורה הקורא מלעיל משבש באופן חמור את המשמעות, לפי מבטא הדיבור

היום ששמות פרטיים בד"כ מלעיליים! תגובת הר"א לוי: לא חיישינן להכי.

יז "יְהַלְלוּ יְה" - המילים מוקפות, הטעמה עיקרית ב'י' האחרונה, ויש "נחץ משני" בה"א. שני השוואים

נעים.

יח יְבָרַךְ יְה" - ר' צרויה [ולא סגולה] ומלרע [דלא כסידורים מסוימים שסימנוהו בטעות מלעיל].

¹⁷ ראה: א. דו-שיח בין מערכי לב למענה לשון על "כמה כמה": https://blog.maanelashon.org/2017/04/blog-post_12.html

ב. דרשה לשבת חוקת: https://blog.maanelashon.org/2018/06/blog-post_27.html

תהלים קטז

אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע יְדוּד אֶת קוֹלִי תַחֲנוּנִי. כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבִיטִי אֶקְרָא. אֶפְפוּנִי חֲבִלִי מִוַּת וּמִצָּרִי שְׂאוֹל מִצָּאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצֵא. וּבִשְׁם יְדוּד אֶקְרָא אֲנִי יְדוּד מִלְטָה נַפְשִׁי. חֲנוּן יְדוּד וְצַדִּיק וְאֱלֹהֵינוּ מִרְחָם. שְׁמַר פְּתָאִים יְדוּד דַּלּוֹתַי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ. שׁוּבִי נַפְשִׁי לְמִנוּחֶיכִי כִּי יְדוּד גָּמַל עָלַיְכִי. כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינַי מִן דְּמָעָה אֶת רַגְלִי מִדָּחִי. אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְדוּד בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים. הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עֲנִיתִי מֵאֵד. אֲנִי אֶמְרַתִּי כְחֶפְזִי כֹל הֶאֱדָם כְּזָב.

סָה אָשִׁיב לְיְדוּד כֹּל תַּגְּמוֹלוֹהִי עָלַי. כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֲשָׂא וּבִשְׁם יְדוּד אֶקְרָא. נְדָרֵי לְיְדוּד אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכֹל עַמּוֹ. יָקָר בְּעֵינַי יְדוּד הַסּוֹתָה לְחַסִּידָיו. אֲנִי יְדוּד כִּי אֲנִי עֲבָדְךָ אֲנִי עֲבָדְךָ בֵּן אֶמְתָּךְ פֶּתַחַת לְמוֹסְרִי. לָךְ אֶזְבַּח זָבַח תּוֹדָה וּבִשְׁם יְדוּד אֶקְרָא. נְדָרֵי לְיְדוּד אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכֹל עַמּוֹ. בְּחַצְרוֹת בֵּית יְדוּד, בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלַם, הִלְלוּ־הָ:

א אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע יְדוּד - להקפיד על מעין דבקים ע-א¹⁸

ב אָזְנוֹ: האל"ף בקמץ קטן

ד כאן ולהלן יג, יז: להקפיד על פיסוק נכון: "וּבִשְׁם יְדוּד - אֶקְרָא"

אָנָּה: במלרע (שהרי זו מלת בקשה, ולא מלת השאלה "לאן?", ואעפ"כ, הכתיב בה' סופית, ולא

ככתיב הרגיל, אָנָּה, המופיע לקמן קיח, כה). הקורא מלעיל או מי שאינו מדגיש את

הנר"ו, יש מקום לומר שנחשב שינוי משמעות, ואולי אף נמצא מחרף ח"ו.

ה וְאֶלְהֵינוּ: האל"ף כלל אינה נשמעת

ו פְּתָאִים: קרא: פְּתָאִים, החירק ביו"ד והאל"ף אינה נשמעת. לא: פְּתָאִים. דַּלְתֵי: במלרע

אפ"ר: נִגְדָה־נָּא - נגד במקרא פירושו 'מול', 'נכח'

ניגונים מ"שובי נפשי":

👉 - ר' שלמה קרליבך

👉 ניגון 'א-לי אתה ואודך' של חב"ד

ז שׁוּבִי: במלרע

יא בְּחַפְזִי: ב' רפויה, כי מחובר ל"אמְרַתִּי" החי"ת בקמץ קטן להקפיד על הגיית פ' ולא ב' (נטייה רווחת

עקב "הידמות על רקע קוליות")

ניגונים מ"מה אשיב":

¹⁸ וכיו"ב בקדושת מוסף: "שמע - אומרים".

קלאסי

לך אַזבַּח זְבַח תּוֹדָה - ר' שלמה קרליבך

יש לר' שלמה קרליבך מנגינה קליטה ויפה על 'מה אשיב'. הבעיה שהיא לא כל כך

מוכרת, אך כדאי להכירה לציבור

יד וכן להלן יח: להקפיד על פיסוק נכון: "נְדָרֵי - לִידוּד אֲשֶׁלֶם"

טו הַפְּתִיחָה: ההטעמה במ"ם, במלעיל והשווא בוא"ו שלאחריה, נח!

טז אֲנָהּ: במלרע (שהרי זו מלת בקשה, ואעפ"כ, הכתיב בה', וראה מה שהערנו לעיל קטז, ד).

כִּי אֲנִי עֲבָדְךָ אֲנִי עֲבָדְךָ - ניקוד והטעמה שונים, הראשון צורת הפסק והשני צורת הקשר.

יט בְּתוֹכָי: במלעיל

תהלים קיז

ניגונים ל"הללו":

"רחם בחסדך" חסידות ויז'ניץ (קישור), ואז להמשיך "הודו" בניגון המהיר של ר' שלמה קרליבך "יבנה המקדש" (קישור)

הללו את ידוד כל גוים שפחוהו כל האמים.

כי גבר עלינו חסדו ואת ידוד לעולם הללו יה.

תהלים קיח

ניגונים ל"הודו":

הודו לה' - ר' שלמה קרליבך

ויתנו לך - ר' שלמה קרליבך

"מלוך על כל העולם" - ר' שלמה קרליבך

להתחיל את הניגון מן המצר (המפורסם; של ר"ב צייט) כבר מ"הודו"

הודו לידוד כי טוב, כי לעולם חסדו.

יאמר נא ישׂראל, כי לעולם חסדו.

יאמרו נא בית אהרן, כי לעולם חסדו.

יאמרו נא יראי ידוד, כי לעולם חסדו.

מן המצר קראתי יה ענני בפרחב יה. ידוד לי לא אירא מה יעשה לי אדם. ידוד לי בעזרי ואני אראה כשנאי. טוב לחסות בידוד מבטח באדם. טוב לחסות בידוד מבטח בנדיבים. כל גוים סבבני בשם ידוד כי אמילם. סבבני גם סבבני בשם ידוד כי אמילם. סבבני כדבורים זעכו פאש קוצים בשם ידוד כי אמילם. דחה דחיתני לנפל וידוד עזרני. עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה. קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין ידוד עשה חיל. ימין ידוד רוממה ימין ידוד עשה חיל. לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה. יסר יסרני יה ולקות לא נתנני. פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יה. זה השער לידוד צדיקים יבאו בו.

אֹדֶךְ כִּי עֲבִיתָנִי וְתָהִי לִי לִישׁוּעָה. אֹדֶךְ כִּי עֲבִיתָנִי וְתָהִי לִי לִישׁוּעָה.
אֶכֶן סָאָסוּ הַבּוֹנִים הַיְתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה. אֶכֶן סָאָסוּ הַבּוֹנִים הַיְתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה.
מֵאֵת יָדוֹד הַיְתָה זֹאת הִיא נִפְלְאֵת כְּעֵינֵינוּ. מֵאֵת יָדוֹד הַיְתָה זֹאת הִיא נִפְלְאֵת כְּעֵינֵינוּ.
זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יָדוֹד נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בּוֹ. זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יָדוֹד נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בּוֹ.

אֶנָּא יָדוֹד הַיְתָה נָא אֶנָּא יָדוֹד הַיְתָה נָא
אֶנָּא יָדוֹד הַיְתָה נָא אֶנָּא יָדוֹד הַיְתָה נָא.

כְּרוּךְ הַכָּא כְּשֵׁם יָדוֹד בְּרַכְנוּכֶם מִכִּית יָדוֹד. כְּרוּךְ הַכָּא כְּשֵׁם יָדוֹד בְּרַכְנוּכֶם מִכִּית יָדוֹד.
אֵל יָדוֹד וַיָּאֵר לָנוּ אֶסְרוּ חַג בְּעַבְתִּים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ. אֵל יָדוֹד וַיָּאֵר לָנוּ אֶסְרוּ חַג בְּעַבְתִּים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ.
אֵלֵי אֲתָהּ וְאֹדֶךְ אֱלֹהֵי אֲרוֹמְסֶךְ. אֵלֵי אֲתָהּ וְאֹדֶךְ אֱלֹהֵי אֲרוֹמְסֶךְ.
הַיּוֹדוּ לַיְדוֹד כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ. הַיּוֹדוּ לַיְדוֹד כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ.

א/כט הוֹדוּ: מִלְרַע

חֲסִדוֹ - לְהַקְפִּיד עַל הַגִּיית ס' וְלֹא ז'; ד' וְלֹא ת' (נְטִייה רוֹוַחַת עַקֵּב "הַיְדְמוֹת עַל רַקַע קוֹלִיּוֹת", וְעַל כֵּךְ הַזְהִירוּ כִּבְר בִּירוּשָׁלַיִם!)

ניגונים מ"מן המצר":

קִלְאָסִי = לַחְנוֹ שֶׁל הַרֵב בְּרוּךְ צִיִּיט (חִיִּיט) - אֵינוֹ תוֹאֵם אֶת הַמַּסּוּרָה בְּפִיִּסוּק הַטַּעֲמִים (וּבּוֹדָאֵי שְׁלֹא אֶת הַהַטַּעֲמָה), וְזֶה מִשְׁפִּיעַ גַּם עַל דַּגֵּשׁ קַל (רַפְהָ!) וְאֵף עַל הַמַּשְׁמַעוֹת.

ה הַמְצָר - מִלְרַע

בְּמִרְקָב יְהִי: תִּיבָה רֵאשׁוֹנָה בְּמִלְרַע, אֵין טַעַם נִסּוּג אַחוֹר לִמ"ם; הַחִי"ת בְּקַמֶּץ וְלֹא בַּפְתַּח.
ב' הַרֵאשׁוֹנָה (ב) רַפּוּיָה הוֹאִיל וּמַחֻבְרַת ל"עֲנִי" בְּטַעַם שְׁאִינוֹ מִפְּסִיק, וְדִלָּא כֹּאחַת הַדְּעוֹת בְּתַלְמוּד שְׁזוּהֵי

מִלָּה אַחַת, הוֹאִיל וְהַמַּסּוּרָה הַכְּרִיעָה אַחֲרַת!

י/יא/יב אֶמְיָלֶם: לִמ"ד בַּפְתַּח וְלֹא בְּקַמֶּץ

יג דְּנָה: דְּלִי"ת בַּפְתַּח וְלֹא בְּקַמֶּץ

יד עֲנִי: הַעִי"ן בְּקַמֶּץ קֶטֶן

טו בְּאֵהֳלֵי: האל"ף בקמץ גדול והה"א בחטף-קמץ¹⁹, יש לבטא ה' עיצורית (=Be'ahole או Be'aholey²⁰), אך לא להטעים אותה²¹, כי ההטעמה מלרע - בלמ"ד. לְעֵשָׂה חָיִל: טעם נסוג אחר לעי"ן, כן הדבר גם בהמשך

ניגונים מ"פְתַחוּ לִי שַׁעְרֵי":

ר' שלמה קרליבך

אתה בחרתנו ("המעביר בניו") - ר' שלמה קרליבך (אפשר להמשיכה עד סוף ההלל)

ישנה מנגינה נוספת ל'פתחו לי' (אפשר להמשיכה עד לאחר 'אנא ה'..) שר' שלמה

שר אותה. היא שקטה ויפה מאד.

ניגונים מ"אֹדֶךְ פִּי":

קלאסי ישן: אֹדֶךְ אֹדֶךְ

קלאסי: אֹדֶךְ ... עֲנִי – תְּנִי

המשך: פְתַחוּ לִי - ר' שלמה קרליבך

ענבי הגפן

המנון התקוה

כג מאַת יְלֻדָּךְ - להקפיד על מבטא א' עיצורית, שלא יישמע ח"ו "מת"

האזינו להקלטה 5 באתר מענה לשון: "[נפש יהודית](https://www.maanelashon.org/?p=172)": " 5. מאת ולא מת" קישור ישיר:

<https://www.maanelashon.org/?p=172>

הִיָּתָה זֹאת: טעם נסוג אחר לה"א, ואעפ"כ השווא נותר נע, הגם שהוא לאחר תנועה גדולה המוטעמת.

נְפֻלָּאת - א' נחה!

בְּעֵינַיִנוּ - מלעיל.

¹⁹ כן הוא לפי המסורת, ויגעו המדקדקים להבין זאת, וטרם עלה בידם הסבר מניח את הדעת. עכ"פ, כך מכריעים ר"ש טל בסידורי רינת ישראל ור' ישראל אליצור בתיקון קוראים חורב (שניהם מזכירים בהקדמותיהם את שתי השיטות), וכן "סימנים".

אך בסידור קורן הוכרע כמדקדקים, ועי"ש בנספח האחרון למהדורה החדשה מאת חנן אריאל.

בנושא הקמץ האזינו להקלטה 86 באתר מענה לשון: "[נפש יהודית](https://www.maanelashon.org/?p=417)": "מזמור טו – חלק ב:

"בְּאֵהֳלֵךְ" או "בְּאֵהֳלֵךְ" – לעומת "בְּאֵהֳלֵךְ" קישור ישיר: <https://www.maanelashon.org/?p=417>

לכל הדעות, אין לומר במילה "באהלי" (ובחברותיה, מחרת, צהרים, נעמי) רק קמצים גדולים, כפי שרבים אומרים.

²⁰ יש שרים "בעולי צדיקים" - BeOley

²¹ יש שרים זאת מלעיל דמלעיל (כבהערה הקודמת), ויש שרים זאת מלעיל ומטעימים את הה"א, והרי לא יתכן להטעים אות

המנוקדת בחטף!

כד נְגִילָה - מלעיל וְנִשְׁמָחָה - מלרע

כה אַנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָא, אַנָּא ה' הַצְּלִיחָה נָא - יש לבטא את כל המלים בפסוק זה בהטעמת "מלרע".

"אַנָּא" - מלרע, ובהדגשת הנו"ן בדגש חזק

ה' (=אֶ-דְנִי) - את שם אדנות יש לבטא תמיד מלרע, היינו להטעים את סוף השם "נִי", ולא את "ד" (=מלעיל) ובוודאי שלא את האל"ף שמנוקדת בחטף פתח ("אֶ"), כי לעולם אין מטעימים אות שמנוקדת בשווא או בחטף (הכרעת משנ"ב סימן ה ס"ק ב²²). במיוחד יש להיזהר בכך בברכת כהנים, שרבים טועים בהטעמת שם ה' מחמת המנגינה.

הוֹשִׁיעָה - אף שיש דעות שונות בהטעמת פֶּעַל זה (ר' מנחת שי), "כבר הורה זקן", הרב מרדכי ברויאר ז"ל, כי יש להטעים את סוף המלים: "הוֹשִׁיעָה נָא... הַצְּלִיחָה נָא", ושכן כתוב בכל כתבי היד ובדפוס ראשון ("כתר ארם צובא", עמ' 43 - 44).

נָא - בשתי הפעמים יש לבטא את הנו"ן עם דגש חזק (ודלא כחדשים מקרוב באו, שמחקו מסברתם את הדגש²³, ודלא כמזלזלים בהגייתם ואינם מדקדקים להדגיש דגש חזק באופן כללי²⁴). מכיוון שבמלה זו הברה אחת בלבד - הטעמתה מלרע.

כו בְּרַכְּנוּכֶם: מלרע

כז ויאר לנו - דינם כמלים מוקפות והטעמה עיקרית בלמ"ד, ומשנית ביו"ד (הערת רי"ח מזרחי, תהלים עטרת פז).

כה וְאוֹרְךָ / אֶרְוֶמְךָ: בְּ בַסּוֹף הַמִּילָה דְגוּשָׁה בַדְּגֵשׁ חֲזָק!

וְהַלְלוּךָ יי אֶלֶהִינוּ כָּל מַעֲשֵׂיךָ, וְחִסְדֵיךָ צְדִיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ, וְכָל עֲקָרָה בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרַנָּה יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׂבְּחוּ וַיִּפְאָרוּ וַיְרַמְּמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיִּקְדִּישוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת שְׁמֶךָ מְלֻכְנוּ, כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשַׁמְּרָה נָא לְזִמְרָה, כִּי מַעֲוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל. בְּרוּךְ אַתָּה יי, סֵלָה מְהֻלָּל בַּתְּשַׁבְּחוֹת.

ברכות ותפילות חנוכה

ברכות הדלקת נרות חנוכה

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱ-לֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר (שָׁל) חֲנֻכָּה.²⁵
בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱ-לֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נְסִים לְאַבְוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזִמְן הַזֶּה.

²² בעקבות המלבי"ם (ארצות החיים) ור' שבתאי סופר ור"י עמדין (לוח ארש חלק א' סי' ז). ודלא כשו"ת מהר"ם לובלין שהתכתב על כך עם המהרש"ל.

²³ ע"פ הר"מ ברויאר הנ"ל. אע"פ שאין כאן כלל "אתי מרחיק" (בא רק אם המילה לפני הדגש מוטעמת מלעיל), הרי הוא דומה לדגש של אַמְלָטָה נָא בראשית יט כ. וע"ע שופטים ו, לט.

²⁴ אף שמקפידים בדגש קל, הגם שהשפעתו על המשמעות קטנה לאין שיעור, אם בכלל קיימת, לעומת השפעת הדגש החזק במקרים רבים).

²⁵ דיון על "של", ראה: אוריאל פרנק, ידו של עני: לאן נעלמה ה' היידוע של "העני"? באתר "השפה העברית"

בהדלקה הראשונה בחג זה מוסיפים:

כְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחַיִּימוֹן וְהַגִּיעוּנוֹ וְהַגִּיעוּנוֹ לְזִמְנֵי הַזֶּה.

הנרות הללו

הנרות הללו אנו / אנחנו מדליקים על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל המלחמות, שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, על ידי כהניך הקדושים. וכל שמונת ימי חגכה הנרות הללו קדש הם, ואין לנו רשות להשתמש בהם, אלא לראותם בלבד, כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסיה ועל נפלאותיה ועל ישועתך.

הנרות הללו ש...

בתאריך 11 בדצמ' 2015 ב-11:33 מאת צבי שביט <zviaya@gmail.com>:

שמעתי מהרב שלי, הרב אלחנן בן-נון, שיש להקפיד לומר "הנרות הללו אנו מדליקים על הנסים..." ולא "הנרות הללו שאנו מדליקים על הנסים..."

אם אומרים "שעל" המשמעות היא שהנרות הדולקים הם זכר לנסים. אבל, כידוע, ההלכה היא שהדלקה עושה מצווה, ולכן, לא הנרות הדולקים הם הזכר לנסים, אלא **הפעולה** של הדלקת הנרות היא הזכר לנסים.

בתאריך 9 בדצמ' 2020 ב-0:35 מאת צבי שביט <zviaya@gmail.com>:

א. את הפיוט "הנרות הללו" אין לומר לפני שהאש נתפסת בנר הראשון. גם אם לוקח זמן עד שהאש נתפסת בנר, אין להתחיל לומר "הנרות הללו" כדי לא להפסיק בין הברכה למצווה.
ב. יש האומרים בטעות "הנרות הללו שאנו מדליקין". ברור שזו טעות. אם אומרים "הנרות הללו שאנו מדליקין", כל המשך המשפט רק מתאר על אילו נרות אנחנו מדברים, אבל אין כאן שום אמירה על הנרות. ברור שהגרסה הנכונה היא (וכך גם כתוב בסידורים) "הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים..." , כלומר, אנו מדליקים את הנרות האלו על הנסים.

אפ"ר:

מפליא מאוד עד כמה טעות זו נפוצה!

חיפוש במרשתת מראה שהנוסח השגוי [עם ש'] נפוץ פי שנים מהנוסח הנכון!

"הנרות הללו שאנו מדליקין"	"הנרות הללו שאנו מדליקים"	"הנרות הללו שאנחנו מדליקין"	"הנרות הללו אנו מדליקים"	"הנרות הללו אנו מדליקים"	"הנרות הללו אנו מדליקים"	"הנרות הללו אנו מדליקים"
כ-5,400 תוצאות	כ-5,080 תוצאות	כ-249 תוצאות	כ-2,410 תוצאות	כ-1,660 תוצאות	כ-249 תוצאות	כ-148 תוצאות
4,467				10,729		

יתכן שהסיבה להוספת האות ש' היא מוזיקלית: השוואת מספר התנועות בכל צלע.

ייתכן שזה קשור ללחן המוכר [מאת: אברהם צבי דוידוביץ'].

אמנם, בביצוע לחן זה ע"י **מקהלת בית הכנסת המרכזי בחיפה** [בניצוח יצחק הילמן משנת הקלטה 1957, מתוך אוסף הקלטות קול ישראל בארכיון הצליל בספרייה הלאומית] שרים כהלכה "אנו", ללא ש' [אגב, את מילת היחס "לנו" מבטאים בטעות מלרע²⁶].

כך גם בביצוע של **חבורת רננים** [מתוך שירי חנוכה תשל"ח 1978 בסדרת הרדיו "שוב יוצא הזמר", החל מ-2:52], שרים כהלכה "אנו", ללא ש' [וגם המילה "לנו" כהלכה, מלעיל! ב-3:49].

וכך גם בביצוע של **איזק גודפרנד** [הקטע "על ידי פהניף הקדושים, וְכַל שְׁמוֹנֵת יְמֵי תְּנִקָּה הַנְּרוֹת הַלְלוּ קִדְשׁ הֵם" מדולג] שר כהלכה "אנחנו", ללא ש' ["לנו" מלרע].

אך בביצוע של **דליה עמיהוד** ומקהלת ילדים (1967): "שאנו".

אָנוּ / אָנְחָנוּ

1. רקע: ירמיהו פרק מב פסוק ו: אָשֶׁר (כתיב: אנו) אָנְחָנוּ שְׁלָחִים אֲתָךְ אֵלָיו נִשְׁמָע רד"ק אשר אנו שולחים - אנו כתיב וקרי אנחנו והענין אחד אלא שמלת אנו לא נמצא במקרא עוד אלא זה אבל הוא נהוג בלשון משנה ובתלמוד:
2. בתקופת הראשונים החלה תנועה "טהרנית" לתיקון "אנו" ל"אנחנו" המקראית: לדוגמה: ספר כלבו סימן קכב:
עלינו לשבח... ואנחנו כורעים גרסינן ולא גרסינן ואנו כי אין בכל הקריאה רק אני ובכל מקום ואנו לשון אנינות כמו ואנו הדייגים.
3. למרות תנועה זו, כמעט בכל מקום בתפילה שמופיע "אנחנו", ניתן למצוא שרידים ל"אנו" (שהיא כנראה הנוסח המקורי שתוקן).
לדוגמה: עלינו לשבח:
פירושי סידור התפילה לרוקה [קלב] מלכיות עמוד תרנח ואנו¹⁶ כורעים ומשתחוים

מעתיק כאן את סוף המאמר "בירור מקיף על אמירת 'הנרות הללו' שאומרים בחנוכה"

[והנה קישור לפורמט אחר]

בהערה 10 נכתב ש"הנרות הללו אנחנו", נמצא בלקט ישר) חלק א אורח חיים עמוד קנב ענין א ד"ה הנרות הללו (והוא "נוסח הספרדים".
ואכן כך מצאתי בכמה סידורים ספרדיים שבדקתי, אבל צ"ע מתי החל "נוסח הספרדים" הזה?
"הנרות הללו אנו מדליקין" הוא הנוסח המופיע בספר אבודרהם, בטור וגם בשולחן ערוך (סימן תרעו סעיף ד!)

²⁶ טעות דומה יש כששרים ברכת המזון ומבטאים "לנו" מלרע: "תמיד לא תסר לנו וְאַל תִּסָּר לָנוּ", וכיו"ב במילה "פנו" מלרע: "תְּרַמֵּן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים, וְיִתְפָּאֵר פְּנוּ לְעַד וְלִנְצַח נְצָחִים, וְיִתְהַדָּר פְּנוּ".

ה. הנוסחות בזמנינו בקהילות השונות

נוסח תימן – שאמי (כנה"ג)

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות. שע שית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. על ידי כהניך הקדושים. וכל שמונת ימי חנכה. הנרות הללו קדש הם. ואין לנו רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד. כדי להודות לשמך על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועתך [5].

נוסח תימן – בלדי (ע"ח)

הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות, שעשית עם אבותינו בימים ההם בזמן הזה. על ידי כהניך הקדושים. וכל שמונת ימי חנכה. הנרות הללו קדש הם. ואין לנו רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד. כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסיך ועל ישועתך [6].

נוסח הספרדים

הנרות הללו אנחנו מדליקין על הנסים ועל התשועות. ועל הנפלאות. שעשית לאבותינו. על ידי כהניך הקדושים. וכל שמונת ימי חנכה הנרות הללו קדש. ואין לנו רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד, כדי להודות לשמך על נסיך ונפלאותיך וישועותיך [7].

נוסח אשכנז-וספרד

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל המלחמות. שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. על ידי כהניך הקדושים. וכל מצות שמונת ימי חנכה. הנרות הללו קדש הם. ואין לנו רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד. כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועתך [8].

ו. שנויי גירסאות- וביאורים

הנוס' שלפנינו היא הכתובה במ"ס לפנינו

הנירות האילוי^[9] אנו^[10] מדליקין על הישועות^[11] ועל הנסים ועל הנפלאות,

אשר^[12] עשית^[13] לאבותינו על ידי כהניך הקדושים^[14], וכל^[15] [מצות] שמונת

ימי חנוכה הנירות האילוי^[16] קודש [הם]^[17], ואין לנו רשות להשתמש בהן^[18] אלא לראות

ן בלבד^[20], כדי להודות שמך^[21] על נפלאותיך ועל נסיך ועל ישועתך^[22].

[9] וע"כ מש"כ בהגה לתקן אולי צ"ל ומדליק, או אולי צ"ל מתחיל. אינו נכון.

[10] אך ע"י בלקט יושר (שם עמוד קנב ענין ד): "ולאחר שאמר הנרות [הללו] היה מנגיין מעוז צור ישועתי". הרי דמבואר להדיא דהיינו אחר גמר כל הדלקת הנרות. וצ"ל דלאו סתראי נינהו והא דידיה הא דרביה בעל התרוה"ד. וע"י שם (עמוד קנא ענין ד): "ואמר מי שהדליק בב"ה צריך לומר הנרות הללו, אבל המשתתף אין צ"ל הנרות הללו". הרי שיש דינים באמירתו. וצ"ע.

[11] יש להעיר שגם בהגמ"י כתב אחר ההדלקה, ואעפ"כ מבואר דהיינו בתוך סדר הברכות, וא"כ יתכן אף ששיטתו כן היא. וכן בשאר הראשונים לא בכולהו מוכרח דפליגי יעו"י היטיב.

100 ר"ל שנצטרך להוריד גם את העל השלישי ובזה שוב יגרע מהמנין, וצ"ל דלד' המט"מ לא יוריד רק אחד, וזה לא ניחא לא"ר מצד דקדוק הלשון.

101 מנין התיבות 51, גם בזה י"ל כנ"ל כנגד 36 + 8 שמשים + 6 אותיות נר חנוכה=51.

102 מנין התיבות 46, גם בזה י"ל כנגד 36 + 8 שמשים + 2 אותיות נר =46. ודע שמל' מהר"ץ שהבאנו להלן בביאורים מוכח שאיהו שהגיה הגי' ע"פ מ"ס אך קודם לא נהגו בנוס' זה.

103 מנין התיבות 38 ובלא המילים הנרות הללו הראשונים עולה 36, וע"כ לא גרסי לבסוף "ועל" ו"על" וכע"ז כתב המט"מ והובא בא"ר יעו"ש. ויש אפשרות נוספת לא לחשב את המילים הנרות הללו השניות שבהמשך.

104 אעיר על מנין התיבות בכולהו אף על פי שכבר כתבנו שהעיקר בזה דלא סבירא לן לחוש לזה, וכמש"כ רבינו השתילי זיתים, וכן נהגו רוב הקהילות. מ"מ להראות שלכל מנהג י"ל ג"כ הענין של מנין התיבות. והנה לגי' זו מנין התיבות 50, וי"ל כנגד 36 + 8 שמשים + 6 אותיות נר חנוכה=50.

105 כ"ה גם במרדכי, אך כל הנוס' אומרים הללו, וכ"ה גי' שו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד, דפוס פראג סימן 10), ספר תשב"ץ קטן (סימן תקעו), רבינו ירוחם – (תולדות אדם וחווה נתיב ט חלק א דף סא טור ב), רא"ש (שבת פרק ב), טור (אורח חיים סימן תרעו), הגהות מיימוניות (הלכות מגילה וחנוכה פרק ג), ובס' לקט יושר (חלק א אורח חיים עמוד קנא ענין ד, ובע' קנב ענין א), וכ"כ האבודרהם (חנוכה), ובספר המנהגים (טירגא, חנוכה), וכ"ה בספר האגודה. ובשו"ת מהר"ל (סימן פה), ומהר"ל (מנהגים, הלכות חנוכה), ובשו"ת מהר"ל (סימן קמה), בית יוסף (שם), ובשו"ע ס"ד וש"פ. **ביאורים** – ועי' בפרי מגדים על או"ח – (משבצות זהב – אגרת): הנרות הללו כמו האלה תשבי, ומ"ש שם לנקיבות כזכרים לכאורה נר זכר הוא וכן בדור"ל אף הכלי בלשון זכר מטלטלין נר חדש לא ישן והקבוץ בנקיבה כמו אבות ופילגשים בהיפוך. י"ל ב' ידיעות אי שייך עיין בשערי תפלה לזמן הזה ההר הטוב יע"ש עיין מ"ש בפריי. ועי' בספר אמרי נועם – לחנוכה ויש לרמז זאת בנוסח "הנרות הללו אנו מדליקין", כי הללו"ו עולה ע"א, והם ל"ו ו"ה סנהדרין, מימין ושמאל, כנודע [עיין בברכ"ע מאמר אילו של יצחק פרק לבן], ואחרי רבים להטות לטובה, אמן. ע"כ. ועי' בשו"ת בית יהודה (חלק אורח חיים סימן כא) כתב:... שהנרות ש"ח אנו אומרים עליהם הנרות הללו קדש הם ופירושא הוא ג"כ על הבזיכין שהשמן והפתילות נתונים בהם כפירש"י ז"ל בחומש ...

106 נוס' הספרדים "אנחנו". וכ"ה בלקט"י שם.

107 כ"ה גם בתשב"ץ, ובלקט"י, והגמ"י, אך י"ג התשועות, וכ"ג כל הנוס' היום. וכ"ה ברא"ש ובטוש"ע, ובאבודרהם. ואגודה, ובשו"ת מהר"ם, ורי"ו, ומהר"ל ומהרש"ל, ויש להעיר ש"על התשועות הוא הראשון כ"ה בנוס' התימן בלדי הנ"ל, אך בשאר הנוס' הוא אח"כ. והוא או השני או השלישי. ובכל המקורות הנ"ל ראשונים ואחרונים הנוס' בסדר הוא **על התשועות ועל הניסים על הנפלאות, מלבד האגודה**, [ויש להעיר שכל הגי' שם מחודשת ושונה משארא, והובא נוס' לעיל, וכן גם גי' תימן שאמי (כנה"ג) שונה הרבה היא, ונראה שהשפיע על נוס' אלו מנוס' על הניסים יותר משאר הנוס' דוק] **ולקט"י**. ועי' במט"מ שכל לומר רק פעם א' ועל הניסים ונפלאות... ודחאו בא"ר, והבאנוהו להלן עיי"ש.

ביאורים – כתב מהר"ץ בע"ח שם ז"ל: הנרות הללו וכו' כמו שהוגה בפנים כן הוא במס' סופרים שהעתיקו הרא"ש והמרדכי פ' ב"מ בלי תוספת ומגרעת. [א"ה, מוכח מדברי רבינו מהר"ץ שאיהו שהגיה וקיים גי' זו בניגוד למנהג שרווח בזמנו, [ועי' מש"כ לעיל בזה ד' רבינו השתילי זיתים], ונראה לכאורה שהיו אומרים כנוס' כנה"ג, ויש להוכיח כן מההוספות שיש בנוס' זו של ע"ח יותר מהנוס' במ"ס שלפנינו, ופליאה משגבה היא על של מהר"ץ שהוא הוא הנוס' "כמו שהוגה וכו' בלי תוספת ומגרעת". בעוד שלפנינו הנוס' היא שונה הרבה [וכמו שהעתיקו שני הנוס' וכל מעיין יוכל להבחין בשינויים בנקל], ודוחק לו' שהיה לו גי' אחרת, שהרי כתב: "כן הוא במס' סופרים שהעתיקו הרא"ש והמרדכי פ' ב"מ ושם ברא"ש והמרדכי ג"כ אינו כן, דוק. וצ"ע"ג] בתחילה ישועה שהושענו מיד צד ואח"כ ניסים נס המצאת פך השמן, ואח"כ נפלאות שנעשה פלא בשמן חוץ לטבע שהדליק ח' ימים. ואמר לאבותינו לבד כי נס השמן היה לאבותינו שלא נתבטלו ממצות הדלקת המנורה כאשר עבר אונסם. וסיים בה על נפלאותיך הקדים העיקר גבי הודאה מה שאין כן בפתיחה, סדר הדברים מונה והולך. וכל הרא"ש והמרדכי שם, שהר"ם היה אומר, ובזה ניחא שינוי נוסח הנרות מנוסח על הניסים שבתפילה, דשם פירט כל המעשה הן המצלת השעבוד הן מגבורות שנתגברו הן מהעמדת דת האמת על תילו דוק. עכ"ל. וכל שפת אמת [ליקוט – לחנוכה] בנוסח הנרות הללו [כמ"ש הטור] מקדם תשועה וניסים ונפלאות, שעל ידי ההדלקה מגיעים עד הנפלאות ואחר כך מודים על נפלאותיך ונוס'ך ותשועותיך כו'.

108 בכל הנוס' אומרים שעשית. וכ"ה בכל המקורות הנז' מלבד בתשב"ץ ובהגמ"י וכן י"ג במהר"ל.

109 י"ג עם אבותינו, וכ"ה בע"ח למהר"ץ, וכ"נ בנוס' תימן בלדי. אבל בכל המקורות הנ"ל אינו כן.

110 עי' בנוס' ע"ח וכנה"ג שהגהו להוסיף כאן: "בימים ההם בזמן הזה", והדבר מוכח בעליל שנוס' זה הושפע ביותר מנוס' על הניסים, וכמש"כ לעיל, וגם בשאר ההוספות שם, יותר משאר הנוס', [שגם הם מיסוד עה"נ דוק]. **ביאורים** – עי' בסדר היום (סדר חנוכה) "וכן תקנו לומר אחר הדלקת הנרות, הנרות הללו אנו מדליקין וכו' על ידי כהניך הקדושים וכו', כדי להזכיר התשועה על ידי מי היתה והוא שבח לזרעו של אהרן, וכן תקנו בענין על הניסים שמזכירין בתפלה בימי מתניהו בן יוחנן כהן גדול וכו' וע"כ. ועי' קדושת לוי (קדושות לחנוכה קדושה חמישית) לכן אמרו בנוסח דעל הנרות אנו מדליקין כו' 'שעשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים', והנרות הללו קודש הם', ולאורה התיבות 'על ידי כהניך' המה למותר, כי השבח הוא להבורא ברוך הוא בין אם על ידי כהנים או על ידי אדם אחר. אך לפי דבריו יתכן, שידוע שמדת כהן הוא בחסד (זוה"ק ח"א פז, א; רמד, א; השמטות רנו, ב), ואינם ראוים לעורר נקמות וגבורות, אפס הנקמה שהיה בימי חשמונאי כהן גדול, מתוך האהבה שאוהב את עמו בני ישראל הוא נוקם נקמות בצרינו, והוא 'גבורה שבחסד' כמו שכתבתי לעיל בשם אדומ"ר בוצינא קדישא ז"ל, וכיון שנצמח הנקמה בימי חשמונאי כהן גדול מתוך אהבה שאוהב אותנו, לכן על ידי כהנים היה ששרשם מחסד. לכן אמרו בנוסח דהנרות הללו 'על ידי כהניך הקדושים', להגיד על גודל האהבה והחיבה שאוהב האל הרחמן אותנו.

111 כ"ה בכל הנוס' הנ"ל, וברוב ככל המקורות, אמנם י"ג שלא אומרים מילת וכל עי' בגי' בשו"ת מהר"ם, יש שלא גרסי כלל כל משפט זה וכל שמונת ימי חנוכה, כמו באגודה, ומהר"ל, וי"ג מצות שמונת... וכ"ה לגי' א'

במס' סופרים, וברא"ש, ובלקט"י. [ועי' לקמן שהבאנו מהא"ר שכל שט"ס הוא ואין לגרוס כן, ויעו"ש מה שהערנו בזה] וי"ג שמונה ימי... וכו' ברי"ו,

[16] בכל הנוס' וברוב המקורות שם: הללו, מלבד בשו"ת מהר"ם, ובתשב"ץ, ובהגמ"י.

[17] וכו' בנוס' אשכנז וספרד, וכן הגי' בהגמ"י, ומהרש"ל, ואגודה, וכן י"ג במהר"ל, וכו' בע"ח למהר"י"ץ, ובתכלאל המבואר [ענין שם לגי' השנייה]. וי"ג הן, וכו' בתימן בלדי-תורת אבות, וע"ח-מהדורת רש"צ. וכו' בשו"ת מהר"ם, ובטור, ויש שלא גרסי כלל מילת הן, כמו ש"ג במס' סופרים, וכו' ברא"ש האבודרהם, ורי"ו, וי"ג במהר"ל, וכן נוס' הספרדים. וכו' הא"ר שט"ס הוא, שא"כ יהיה לז' תיבות, והביאו בשעה"צ אות יג. ויש גי' "קדושים" כמו בהגמ"י. ויש שלא גרסי כלל לכל המשפט "הנרות הללו קודש הן" כמו בתשב"ץ. וי"ג והנרות... כמו באגודה. והוא מחמת מה שלא גרס מקודם וכל שמונת... וכדלעיל.

ביאורים- עי' בספר חמדת ימים (חנוכה - פרק א): ואח"כ אומרים "הנרות הללו וכו' קדש הם", להגיד יקר תפארת הנרות האלו במקום רמיזתן... ואשרי אנוש יעשה זאת להעלות את הנרות בכוונה זו. ע"ש ע"ד הסוד.

[18] י"ג אין, כמו בתשב"ץ אך הוא מחמת מה שהשמיט גם המשפט הקודם עי' הע' קודמת.

[19] כ"ה ברוב המקורות הנ"ל, וכו' תימן בלדי- וכו' בתכלאל המבואר ותורת אבות, וע"ח-מהדורת רש"צ. אך בתכלאל ע"ח למהר"י"ץ, אינו כן אלא בהם, וכו' ברוב כתה"י וכמו שהעיר בתכלאל המבואר שם אות ב. וכו' מהר"ם, ותשב"ץ, וכן נוס' אשכנז וספרד והספרדים. וברי"ו להשתמש לאורם [או לאורה], וכו' בהגמ"י, "לאורן". ובלקט"י, וכע"ז באגודה "ליהנות לאורן", וגי' במהר"ל.

[20] באגודה זולתי לראותן... וכו' במהר"ל, [ושם י"ג דל"ג בלבד].

[21] כ"ה גם בתשב"ץ, אך בכל הנוס' לשמך. וכו' הספרדים ותימן. וכו' במהר"ם, ורא"ש והטור, ורי"ו, ובאבודרהם, ובמהר"ל, ומהרש"ל והגמ"י, ולקט"י [ובאגודה "לשם קדשך], וי"ג "להודות ולהלל לשמך הגדול", ומקורו מהלבוש ס"ד. וכו' אשכנז וספרד. ומילת ולהלל כן י"ג במהר"ל.

[22] כ"ג תימן בלדי, גם בסדר וגם בכפילות מילות ועל, אך גי' הספרדים שלא לכפול מילות ועל רק לומר פעם אחת בתחילה, וגם הסדר הוא קודם על נסיך ונפלאותיך וישועותיך, וכו' הכה"ח ס"ק כח. וכסדר הזה כ"ה בנוס' אשכנז וספרד [עם כפילות מילות ועל]. וכו' רי"ו, וגי' מהר"ם רק על נפלאותיך ועל ישועתך. וכן י"ג במהר"ל, ובאגודה על נסיך ועל גבורתיך ועל תשועתך. ועי' במש"כ המט"מ שהובא בא"ר, שמצא נוס' שלא לכפול על בתחילה, וכ"ז מחמת ענין החשבון במנין התיבות יעו"ש.

ביאורים- ועי' בפרי צדיק בראשית לחנוכה "ואמר אחר כך בתיקונים שם ואיהו הוד תמיני יומי דחנוכה וכו', והוא כמו שאמרנו שנקרא חנוכה על שם חנוכה האור שמאיר בלב ישראל ונקרא הלב הר קדשי. וכן אומרים בחנוכה ועל הנפלאות וכן בנוסח הנרות הללו ועל נפלאותיך נפלאות הם דברים הנעלמים ומכוסים דברים שכיסה עתיק יומין שזוכין בחנוכה להתגלות על ידי נרות חנוכה" ושם אות [ג] כתב: הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנפלאות. הנה נסים ונפלאות שייך בנס הנרות שהיה אז אבל תשועות זה שייך בענין המלחמות ואינו ענין לטעם נס הנרות שהיה אחר נצוח המלחמה וגם צריך ביאור הכפל נסים ונפלאות. אכן פלא הוא ענין מופלא ומכוסה משכל אנושי ובקריעת ים סוף כתיב עושה פלא, כי על פי שכל אנושי לא היה שום השגה מדוע יעברו ישראל בים ביבשה והמצרים יטבעו, כי היה קטרוג מה נשתנו אלו מאלו ועל כן איתא בזוה"ק (ח"ב נ"ב ב) דקריעת ים סוף בעתיקא תליא. ע"כ.

אוריאל פרנק <franklashon@gmail.com> wrote: On Mon, 23 Dec 2019 at 12:35,

האם מוכרים לכם מקורות **אשכנזיים** הגורסים "הנרות הללו **אנחנו** מדליקין"?

היום ראיתי שכך מופיע בסידור רנת ישראל החדש [גם אשכנז וגם ספרד]:

אחר ההדלקה אומרים "הנרות הללו" ושרים "מעוז צור ישועתי".

הַנְרוֹת הַלְלוּ אֲנַחְנוּ מְדַלִּיקִים עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

יש ראשונים שלא רצו לומר 'אנו' בגלל חשש לשון אנינות (כמדומני הובא בא"ר סי' קפז ובסדור רש"ס).

ויש המדקדקים האחרונים (כמדומני ישרש יעקב ולחם הבכורים ושד"ל) שבחרו באנחנו מכיון שהוא לשון מקרא ויש סדורים ספרדים שנמשכו אחריהם להדפיס תמיד אנחנו, וכן ויעתר יצחק 'תיקן' אנחנו בספרו וסדורו, ונמשכו אחריו רו"ה ועבודת ישראל, ומשם לסדורי אשכנז אחרים. אך בעל חטא - ועל חטאים שאנו... לא העיזו לשנות מכיון שהוא מורגש מאד, לתקן כל כך אחד אחרי השני.

בלקט יושר (דפוס ראשון עמ' 152) אמנם נדפס אנחנו מדליקין - והוא חידוש - אבל בהל' יו"כ עמ' 141 נדפס שאנו חייבים. וכן הוא בתה"ד פסקים וכתבים סי' קיח. ואין לפניי המהדורא החדשה של לקט יושר, לבדוק אם נוסח דפוס הראשון אינו אלא שיגרא דלישנא דהמעתיק או לא.

ובנוסח הודאת הגשמים (נשמת) ברכות נט ע"ב מודים אנחנו לך... אין אנו מספיקין להודות. הרי גם מכאן שאצל חז"ל גם 'אנו' מקובל בתפלותינו - ואפילו שניהם בתפלה אחת.

בכל זאת בסוף מודים דרבנן הנוסח הוא על שאנו מודים לך ראה סוטה מ' ע"א וכן בסדורים ראה אזור אליהו. אך הסדר שונה מהפסוק דה"א, כט, יג.

בברכת חנוכה שמחה

דויד יצחקי

בתאריך יום ב', 23 בדצמ' 2019 ב-19:05 מאת Avraham Fraenkel

<Avraham.Fraenkel@dspg.com>

הנרות הללו כמעט לא נמצא בכ"י אשכנז וצרפת, והתחילו לאמרו בצרפת בעקבות מסכת סופרים, ולע"ד מהר"ם ראה אותו בצרפת והביא אותו משם לאשכנז, כמנהג פרטי שהתפשט. בכל מעט כ"י ובדפוסים ראשונים יש כמובן רק 'אנו'. וזה כמובן כמו בכל שאר המופעים של 'אנו' (כמו בעלינו ועוד), שבכל מקום שיש חילוקי גרסאות אנו/אנחנו תמיד תמיד כ"י הקדומים גורסים כולם 'אנו'. ו'אנחנו' הוא תיקון בכל מקום כזה, אמנם לעיתים תיקון קדום.

מאת יואל קטן <wso@shaalvim.co.il>

מוצאי חנוכה שמח. במהדורתנו בלקט יושר עמ' נה העריך המהדיר בשיטת רבנו [בעל תרומת הדשן] לשנות כל 'אנו' ל'אנחנו', וכן הגירסה גם בעמ' שמב בנוסח הנרות הללו, וכ"ה בנוסח עלינו ואנחנו כורעים. כך שזה לא תיקון של המשכילים אלא של קדמונים, והשאלה אם להישאר בנוסח הזה או לחזור לנוסח קדמוני הקדמונים שבכל המקומות היה 'אנו'. וצ"ע.

בתאריך 24 בדצמ' 2017 ב-1:50 מאת אוריאל פרנק <franklashon@gmail.com>

האם מנהגו של הגר"ע היה לומר 'אנחנו' (כמופיע בסידור יחווה דעת), או 'אנו' (ככתוב בשולחן ערוך, ובחזו"ע חנוכה עמ' קל)?
והשווה ל"מצה זו שאנו אוכלין" - שו"ת יחווה דעת ח"ג סי' כז; חזו"ע פסח עמ' נח בהערה ז.

קודש הם

SHIMON DANIEL From:

...שאלה שנשאלתי ונאלמתי דומיה החשתי ...

למה כתוב בסדורי ספרד (הריש בשבא) הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות

להשתמש בהן

אלא לראותן בלבד, מקור הקטע במסכת סופרים פרק כא ויש שם שינויי נוסחאות ...

בסידור איש מצליח ועוד כתוב הם בהם ולראותם.

מאת Uriel Frank : יום ו', 21 בדצמ' 2012

...השווה לחילופי הנוסחאות בברכת האילנות (ברכות מג, ב) "להתנאות בהן / בהם בני אדם", ובקצירת האומר לר"ד יצחקי (בסוף ספר לוח ארש, תשס"א, עמ' תצ"ו).

גם בלשון המקרא אין תמיד התאמה מבחינת המין הדקדוקי (זכר / נקבה), כגון בדברי נעמי (רות א, יג): "הֲלֹהֶן תִּשְׁבְּרֶנָּה עַד אֲשֶׁר יִגְדְּלוּ הַלֶּהָן תַּעֲנֶנָּה לְבִלְתִּי הָיֹת לְאִישׁ אֵל בְּנָתִי כִּי מֵר לִי מְאֹד מִכֶּם" - במקום: "הֲלֹהֶם... הֲלֹהֶם... מִכֶּן" (ראה ר"א אבן עזרא שם ו' אבינירי, יד הלשון, עמ' 303). והשווה לדברי החזקוני דברים לב, לה: "מצינו לשון זכר נופל על לשון נקבה", ולדברי ר' יוסף אבן כספי, שחילופי זכר ונקבה (וכן יחיד ורבים) במקרא אינם מוקשים מעיקרא, שכן ניתן לתאר כל עצם בתיאור מייחד (ספציפי) או כוללני, ואם יש תיאור מייחד זהו "חסד" עבור הקורא. לכן, הייחוד של צורת נקבה לנקבה וכדו' אינם הכרח אלא רוב סטטיסטי (פרק יז-יח בספר הדקדוק שלו, "רתוקות כסף", כתב יד רומא - אנג' ליקה 60; מספר 11708 במכון כתבי יד בספרייה הלאומית בירושלים). וע"ע בפירושו למלכים א' יז, טו-טז.

מעוז צור

בזמר קדום זה, שש הברות בכל צלע (ו' החיבור וכן שווא וחטף אינם בחשבון)

מְעוֹז צוֹר יְשׁוּעָתִי	לְךָ נִאֶה לְשִׁבְתִּי,	תִּפְחוֹן בֵּית תְּפִלָּתִי	וְשֵׁם תּוֹדָה נִזְבַּחַת,
לְעֵת תְּכִיֵן מִטְּבַח	מְצַר הַמְּנַבַּח,	אֲז אֶגְמֵר / בְּשִׁיר מְזֻמֹּר	תִּנְפַת הַמְּזֻבַּח.
רְעוֹת שְׂבָעָה נִפְשִׁי	בְּיָגוֹן פְּחִי כָּלָה (פְּלָה),	חַיִּי מְרָרוּ בְּקִשִּׁי	בְּשַׁעֲבוֹד מַלְכוּת עֲגָלָה,
וּבְגִדוֹ הַגְּדוּלָּה	הוֹצִיא אֶת הַסְּגָלָה,	חֵיל פְּרָעָה / וְכָל יַרְעוֹ	יָרְדוּ כְּאֶבֶן (ב) מְצִוְלָה.
דְּבִיר קָדְשׁוֹ הִבְיָאֵנִי	וְגַם שָׁם לֹא שְׁקָטָתִי,	וּבָא נוֹגֵשׁ וְהִגְלִנִּי,	כִּי זָרִים עֲבַדְתִּי,
וַיִּין רַעַל מִסְכָּתִי	כְּמַעַט שְׁעַבְרָתִי,	קֶץ בְּכָל / זֶרְבְּכָל,	לְקֶץ שְׂבָעִים נוֹשְׁעָתִי.
כָּרַת קוֹמַת בְּרוּשׁ, בְּקֶשׁ	אֶגְגִּי בֶן הַמְּדָתָא,	וְנִהְיֶתָה לוֹ (לְפָח וּ) לְמוֹקֵשׁ	וְנִגְאָתוֹ נִשְׁבָּתָה,
רֹאשׁ יְמִינִי נִשְׂאָתָה,	וְאוֹיֵב שְׁמוֹ מִחֵיתָה,	רֵב בְּנִי / וְקִנְיָנִי	עַל הָעֵץ תְּלִיתָה.

וְנִיחִים נִקְבְּצוּ עָלַי	אֲזַי בֵּימֵי חֲשֹׁמַנִּים,	וּפְרָצוּ חוֹמוֹת מְגִדְלֵי	וְטָמְאוּ כָּל הַשְּׂמָנִים,
וּמְנוֹתָר קִנְקָנִים	נִעְשָׂה גַם לְשׁוֹשָׁנִים,	בְּנֵי בִינָה / יְמֵי שְׁמוֹנָה	קָבְעוּ שִׁיר וּרְנָנִים.
מִשׁוֹף זָרוּעַ קָדְשָׁךְ	וְקָרַב קֶץ הַיְשׁוּעָה,	נָקַם נִקְמַת (דָּם) עֲבָדֶיךָ	מֵאַמָּה הַרְשָׁעָה,
כִּי אָרְכָה הַשָּׁעָה,	וְאֵין קֶץ לִימֵי (הַ)רְעָה,	דָּחָה אֲדָמוֹן / בְּצַל צֶלְמוֹן	הֶקֶם (לָנוּ) רוּעִים שְׂבָעָה.

[ויש גורסים: כי אָרְכָה לָנוּ הַיְשׁוּעָה... הֶקֶם לָנוּ רוּעָה שְׂבָעָה]

דקדוקי נוסח

כמה הערות לגבי הפיוט "מעוז צור", מאת צבי שביט (שטרן), כסלו תשע"ב:

1. "רעות שבעה נפשי, ביגון כחי כלה". לגבי המילה "כלה", יש הגורסים כי ההגייה הנכונה היא "פְּלָה", ואילו יש הגורסים כי ההגייה הנכונה היא "פְּלָה". מהגרסה הראשונה ("פְּלָה"), משתמע שה' הוא שפְּלָה את כוחנו, אבל לא מסתבר שזוהי כוונת הפייטן, שכן הוא משבח את ה' על הטובות הרבות שגמל עִמָּנוּ בכל הדורות (כפי שהוא אומר בבית הראשון: "לך נאה לשבח"). בנוסף, בהשוואה לחלק הראשון של המשפט: "רעות שְׂבָעָה נפשי" (שבו לא מוזכר מי השביענו ברעות), מתאים יותר לומר בהמשך "כחי פְּלָה" (בלי לציין מי כילה את כוחנו). מכיוון ש כך, הגרסה השנייה ("פְּלָה"), מסתברת יותר.
2. "חיי מְרָרוּ בקשי" (עם צירה - בנין פיעל) ולא 'מְרָרו' (עם קמץ - בניין פֶּעַל).
3. בבית האחרון יש הגורסים: "כי ארכה (לנו) הישועה". (המילה "לנו" רשומה בסוגריים כיוון שיש המשמיטים אותה). משפט זה אינו מובן. בתחילת הבית הפייטן מבקש מה' שיחיש וימהר את הישועה ("וקרב קץ הישועה"), ומכאן שהישועה טרם הגיעה. כיצד אפוא ייתכן לומר "ארכה הישועה"?! לכן מסתברת יותר הגרסה "כי ארכה (לנו) השעה", כלומר: השעה מתארכת, "ואין קץ לימי הרעה" (ולכן אנו מבקשים מה' "קרב קץ הישועה").
4. ושוב בבית האחרון - יש הגורסים "הקם (לנו) רועה שבעה". משפט זה חסר משמעות ומשובש מבחינה לשונית (שהרי "רועה" הוא לשון יחיד). ברור שהגרסה הנכונה היא "הקם (לנו) רועים שבעה". משפט זה מבוסס על הפסוק "והקמונו עליו שבעה רועים, ושמונה נסיכי אדם" (מיכה ה', ד'). (הערה: הגמרא מסבירה מיהם שבעת הרועים ושמונת נסיכי האדם "מאן נינהו שבעה רועים? דוד באמצע, אדם שת ומתושלח מימינו, אברהם יעקב ומשה בשמאלו. ומאן נינהו שמונה נסיכי אדם? ישי ושאל ושמואל עמוס וצפניה צדקיה (או לפי נוסחה אחרת חזקיהו) ומשיח ואליהו (סוכה נ"ב):

מבנה הפיוט

על הפיוט ראה מאמר²⁷ של מורי, פרופ' אפרים חזן: מעוז צור ישועתי למשורר ושמר מרדכי [קישור]; קישור².
ושם כתב על תבנית הפיוט:

²⁷ מאמר נוסף כתבו אפרים חזן וישראל רוזנסון, עיוני מעוז צור, בתוך: ישראל רוזנסון והרב עזריה אריאל (עורכים), באורך נראה אור: קובץ מאמרים לחנוכה לזכרו של סגן דני כהן, ירושלים: משפחת כהן, תשס"ד, עמ' 379-400.

כל אחת ממחרוזות הפיוט חוזרת לעצמה ובכל אחת ארבעה טורים: שלושת הטורים הראשונים מתחלקים לשתי צלעות, ואילו הטור הרביעי מתחלק לשלוש והחריזה הפנימית בו מתגוונת. מבנה החריזה: א/ב א/ב ב/ב ג/ג ב/ד ד/ה ה/ה ו/ו/ה משקל: שש הברות דקדוקיות בצלע, כלומר השוואים הנעים והחטפים מצטרפים להברה שאחריהם ואין להם מעמד בפני עצמם (המילה ישועתי למשל היא בת שלוש הברות: ישו-ע-תי).

חֲשׂוּף זְרוּעַ קְדֻשָּׁהּ וְהַרְלוּנְטִיּוֹת לִימִינוֹ

לאור המבנה המתואר למעלה, הציג פרופ' אפרים חזן במאמרו את נוסח הבית האחרון כך:

חֲשׂוּף זְרוּעַ קְדֻשָּׁהּ / וְקָרַב קָץ הַיְשׁוּעָה.

נָקָם נִקְמַת עֲבָדֶיךָ / מִמַּלְכוֹת הַרְשָׁעָה.

כִּי אָרְכָה הַשָּׁעָה / וְאֵין קָץ לְזֹאת הַרְעָה.

דַּחַה אֲדַמּוּן בְּצַל צְלָמוֹן / הֶקָם רוּעִים שְׂבָעָה.

את המאמר "מעוז צור ישועתי - על נוסח הפיוט ותולדותיו" חותם איתי מרינברג כך:

מעניין לציין כי 'נזילותה' היחסית של חתימת פיוטנו, אפשרה לחכמים בני דורות שונים להוסיף לו מחרוזות סיום משלהם – חלקן נאמנות לציפייה לנקמה שהובעה במחרוזת הסיום המקורית, וחלקן מבטאות ציפייה לגאולה מתונה יותר באופיה – וכל אחת מהן משלבת רמזים לצרות הזמן ועיניויו שבכל דור ודור²⁸. מצב זה, בו חתימת 'מעוז צור' לבשה בתקופות שונות אופי שונה, דומה שמאפשר גם לנו, בזמננו, חירות כלשהי בהתייחסות לפיוט ולנוסחו; יכולים יחידים וקהילות להוסיף מחרוזות משלהם, המשקפות את מצוקותיהם ואת ייחוליהם לגאולה, ומנגד – יכולים יחידים וקהילות אף לשוב ולהשמיט את אותה מחרוזת טעונה, במידה והיא אינה עולה בקנה אחד עם עולמם הדתי²⁹. שירת 'מעוז צור' טרם נחתמה, ומלאכת בניין השיר, שהחלה במאה ה-13, ממשיכה והולכת עד ימינו אנו.

ברוח זו הוצעו בדורנו תחליפים לבית האחרון וגם הצעות תוספת של בית נוסף, בכדי לבטא נאמנה את הרגשות והאמונות. פרופ' יואל אליצור מעיד שבבית אבא זצ"ל [=פרופ' יהודה אליצור] אמרו "כי ארכה לנו הישועה ובא קץ לימי הרעה". כך גם הרב חיים דרוקמן [זצ"ל] (קישור) ו[יבדלחט"א] הרב שמואל אליהו הציעו לשיר "ויש קץ לימי הרעה", כדי שלא לכפור בטובתו של הקב"ה.

²⁸ המחרוזות הנוספות השונות הובאו אצל חזן ורוזנסון [המאמר שבהערה הקודמת], עמ' 393–394.

אפ"ר: הנה לדוגמה תוספת לפיוט "מעוז צור", שחברה ע"י הרמ"א [מובא בספר מקור חיים (לרבנו יאיר חיים בכרך, בעל הספר "חוות יאיר"), סימן תרע"ו]:

מְעוֹלָם הָיִיתָ יְשׁוּעִי, כְּבוֹדִי וּמְרִים רֵאשִׁי

שָׁמַע נָא קוֹל שׁוֹנְעִי, מִלְכֵי אֶ-ל-ה-י קְדוֹשִׁי

הַעֲבֵר חֲטָאֵי וּפְשָׁעֵי, גַם בְּגִלוֹת הַרְבִּיעִי

חַזַק יִשְׂרָאֵל, וְתִכְנִיעַ יִשְׁמַעֵאל, וּמֵאָדָם תִּפְדֶּה נַפְשִׁי.

²⁹ אפ"ר: למען הסר ספק, משפט זה נכתב לפני מלחמת חרבות ברזל...

ברם, חוסר הרלוונטיות של הבית האחרון איננו מתמצה רק במילה "ואין". מלבד "מלכות הַרְשָׁעָה" נוספו אויבים בעבר ובהווה שראוי לכלול בתפילה זו.

בשנים האחרונות ראיתי כמה הצעות להחלפת הבית האחרון או להוספה עליו³⁰, אך טרם מצאתי הצעה אחת התואמת את תבנית הפיוט המקורי, כלומר בעלת חריזה מתאימה וגם מספר תנועות מתאים, כך שיהיה נוח לשיר את "הבית המתוקן" באותם לחנים יפים ומוכרים.

הלכך חיברתי בחנוכה תשפ"ב הצעת "תיקון" זו (ויבורך ר' דוד מונק על השורה האחרונה³¹):

תְּשׁוּף זְרוּעַ קַדְשֶׁךָ וְקָרַב קֶץ הַיְשׁוּעָה

נְקוּם נְקֻמַת עֲבָדֶיךָ מִכָּל חוֹרְשֵׁי רַעְיָה

כִּי בָאָה הַשְּׂעָה וְלֹא רַק קִמְעָא קִמְעָא

בְּנֵה דְבִירָךָ וְהִיכַלְךָ וְנַעֲלֵה גְרוֹת שְׂבָעָה.

אשמח לקבל הצעות לשיפור, או נוסחים אחרים, העולים בקנה אחד עם מסגרת הפיוט המקורי. בסוף קובץ זה מופיעה מהדורה מעוצבת של הצעה זו.

על הנסים

על הנסים ועל הפרקן – בין פריקה לפורקן

לשני השמות פריקה ופורקן יש שורש אחד (פר"ק), אך משמעות שונה במעט:

א. המשמעות המוחשית של שורש פר"ק בבניין קל/פָּעַל היא הסרת משא, הורדת נטל, כמו במצות "פריקה וטעינה". במשמעות זו רווח שורש זה הן בלשון התורה ("וּפְרַקְתָּ עֲלוֹ מַעַל צְנֹאֲרֶךָ"; בראשית כז/מ) והן בלשון המשנה ("מִצְנָה מִן הַתּוֹרָה לְפָרוֹק"; בבא מציעא פ"ב מ"י).

ב. מפריקת "עול" מוחשי - התפתחה משמעות מופשטת לשורש זה³²: "פריקת עול" במובן של יציאה משעבוד. מובן מופשט זה איננו בלשון התורה, כי אם³³ באיכה (ה/ח: "פָּרַק אֵין מִיָּדָם") ובתהלים (קלו/כד³⁴): "וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ"; עי"ש בפירוש רי"ד ומצודת ציון³⁵), וכן בארמית שבדניאל

³⁰ למשל, ב"עולם קטן" 377 הציע יוחאי בן אב"י (רוזנבאום) בית זה [ובקישור זה ניתן לשמוע ביצוע יפה שלו]:

נוֹדָה לְצוּר הַיְשׁוּעוֹת, עַל גְּאֻלָּה אֲשֶׁר חָסַל,

בְּרַב נְסִים וְנִפְלְאוֹת, קִבֵּץ עִמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל,

לְבָנֵי בְרִיתְךָ הִבָּא גּוֹאֵל, וְלָעַד אֲרוּרָה לְךָ,

נְבוֹא בְרִיתְךָ, אֵל מִקְדְּשֶׁךָ, בְּכָלֵי נֶגַן וְשִׁיר הִלֵּל.

³¹ בתחילה כתבתי: **בְּנֵה בֵּיתְךָ כְּבֵת חֲלָה** הֵקֵם רוֹעִים שְׂבָעָה. סברתי שמוטב "לחרוז שור וחמור יחדיו" למען שימוש

במטבע לשון מוכר ומוצלח, עד שהגעתי בסיוע ר' דוד לשורה הנ"ל.

³² מטונימיה = מעתק משמעות = תחליף של שם עבור שם אחר, כשהחילופים "נסיבתיים", כלומר, מבוססים על קירבה וסמיכות עניינים (א' קומם, "המטונימיה", בתוך: אשל באר שבע, עמ' 334).

³³ היינו בעברית המקראית המאוחרת.

³⁴ פסוק זה מתייחס לשיבת ציון (בית שני!), לפי ראב"ע על אתר.

³⁵ ויפרקנו. הוא תרגום של ישועה וכן פָּרַק אֵין מִיָּדָם (איכה ה/ח).

ד/כד: "וחטאך בצדקה פֿרָקן". בשם "פורקן" מתרגם אונקלוס את המלים: "ישועה" (בראשית מט/יח), "פדות" (שמות ח/יט) ו"גאולה" (ויקרא כה/כד). שם זה מוכר מאוד מלשון תפילותינו, הן בעברית, כגון: "על הנסים ועל הפֿרָקן"³⁶, והן בארמית, כגון: "יקום פֿרָקן"³⁷, "ופֿרָקן ימינך"³⁸, ובקדיש בחלק מהנוסחים: "ויצמח פֿרָקנה"³⁹, "ופֿרָקנא"⁴⁰.

לשכחם / להשכיחם תורתך

היש הבדל במשמעות בין הנוסחים?

"וְאַחַר כֵּן" או "וְאַחַר כָּךְ"?

הנוסח בסוף תפילת "על הנסים": "וְאַחַר כֵּן" או "וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ בְנֵיךָ לְדַבֵּר בֵּיתְךָ"? בסידורים האשכנזים העתיקים⁴¹, וכן בסידורי שאר עדות ישראל, הנוסח הוא כמורגל בלשון חז"ל: "וְאַחַר כָּךְ". כך גם מובא אצל כמה מרבתינו הראשונים (כגון: מחזור ויטרי סימן צג; סידור התפילה לרוקח; אבודרהם). ברם, במאות השנים האחרונות התפשט בקרב עדות אשכנז הנוסח "וְאַחַר כֵּן", המותאם לסגנון העברית המקראית. מעניין לציין, שאפילו ר' יעקב עמדין, המתנגד בדרך כלל ל"אופנה" זו של שינוי לשון התפילה מסגנון חז"ל לסגנון המקראי, כאן הדפיס את הנוסח המחודש שעל פי המקרא: "וְאַחַר כֵּן"⁴². אולי מפני שנוסח זה נמצא גם הוא אצל כמה קדמונים (עיין: סדר רב עמרם גאון, סדר חנוכה לפי כתב יד מ' הספרדי⁴³; נוסח ברכות התפילה במשנה תורה לרמב"ם, לפי הדפוסים המצויים⁴⁴).

³⁶ ... על הנסים ועל הפֿרָקן ... [בחנוכה:] וְלַעֲמֹרָה יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֿרָקוֹן כְּהִיוֹם הַזֶּה.

³⁷ יְקוּם פּוֹרְקוֹן מִן שְׁמַיָא ... וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתַּזְבּוּן, מִן כָּל עֵקָא, וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין.

³⁸ מְקוֹר תְּפִילָה זוּ מִן הַזּוֹהַר: בְּרִיךְ שְׁמָה דְמֶרָא עֲלֵמָא ... וּפֿרָקוֹן יְמִינְךָ אַחַז לְעַמְךָ בְּבֵית מְקַדְשֶׁךָ

³⁹ בְּנוֹסַח עֲדוֹת הַמְזַרְח וְהַחֲסִידִים.

⁴⁰ בְּנוֹסַח הָאֲשְׁכַנְזִי: עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבְּנָן ... יְהִי לְהוֹן וְלְכוֹן שְׁלֵמָא רַבָּא ... וּפֿרָקְנָא ...

⁴¹ כן העיד ר"ש סופר בסידורו (עמ' 161)

⁴² אמנם, גם כאן מהדורת אשכול הדפיסה בפנים, בניגוד לדעת המחבר, את הנוסח "כך". הר"ד יצחקי (לוח ארש, עמ' עה, הערה 267) העיר שריעב"ץ הלך כאן בעקבות רז"ה, ואישתמיט מיניה.

⁴³ אך בשאר כתבי היד (מסורת צרפת): "כך" (ע"פ מהדורת מוסד הרב קוק).

⁴⁴ במהדורת הר"י קאפח ובכל הנוסחאות שבמהדורת ר"ש פרנקל ליתא. אמנם, מופיע שם משפט אחר ובו רוב עדי הנוסח גורסים "כך עשה עמנו נסים...", חוץ מדפוס שאלתיאל וחוץ מכתב יד אוקספורד 572, הגורסים: "כך עשה".

כמו כן, ציין ד"ר אבי שמידמן (shmidman@gmail.com) שלשון 'ואחר כן' מופיע בקטעי גניזה רבים מן הגניזה הקהירית - כאשר בדרך כלל קטעים אלה מייצגים נאמנה את התפילה על פי מסורת לשון חז"ל. אך יש גם מקורות כאלה ל"כך".

לשון בני אדם

"יש לי יום-יום חג" – האם כל חג הוא "חג"?

הפרק האחרון ממאמרי, "חומרות, הידורים ושיבושים בלשון העברית: על תיקוני שגיאות ועל שגיאות מתקנים", מים מדליו, תשע"א-תשע"ב, עמ' 273 – 320 (נגיש גם במרשתת באתר "ארכיון מענה לשון").

במקורותינו הקדומים נתייחד השם "חג" למועדים וזמנים שבהם יש להקריב קרבן חגיגה⁴⁵. כמה הלכות תלויות בהגדרה המדויקת של השם "חג", כגון האם יש לומר "חג" בתפילות בשמיני עצרת⁴⁶, וכגון ההלכה בשולחן ערוך "מותר לישא אשה בפורים" (או"ח תרצו, ח), המתבססת על העובדה שפורים אינו נקרא "חג"⁴⁷, כמוסבר ב"בית יוסף" על אתר:

כתב הרשב"א (שו"ת ח"ג סי' רעו) שְׁאַלְתָּ אִם מוֹתֵר לִישָׂא אִשָּׁה בְּפוּרִים. מִסְתַּבְּרָא שֶׁהוּא מוֹתֵר דְּוְשִׁמְחָתָּ בְּחַגְגָּה כְּתִיב (דברים טז, יד) - בְּחַגְגָּה וְלֹא בְּאִשְׁתָּךְ (בבלי מו"ק ח, ע"ב); אבל בפורים מותר... (שם).

ומה המצב בלשון הדיבור בימינו? הגדרתו הראשונה של מילון אבן שושן ל"חג" היא: "יום טוב, יום שמחה שנקבע לזכר מאורע חשוב, לאומי או דתי", ובין ערכי המשנה נמצא: "חג האורים, חג החנוכה". כמו כן, סדרת ספרי הלכה העוסקת בכל מועדי ישראל, כולל חנוכה ופורים (מאת הרמ"מ קארפ), נקראת בשם "הלכות חג בחג"⁴⁸.

ואולם, יש דווקנים הנמנעים מלברך "חג שמח" בחנוכה ובשאר מועדים שאין בהם קרבן חגיגה. אם כן, כיצד מברכין? "חנוכה שמח". אך גם על כך יוצא קצף הנקרנין, המעירים שהואיל וחנוכה לשון נקבה, יש לומר "חנוכה שמחה"! ויש מהדרין לברך "חנוכה לשמחה" (על דרך לשון "מועדים לשמחה"). כיו"ב יש מדקדקים בפורים לברך "פורים שמחים"!

אך נראה כי אפשר להכשיר את כל הברכות האלה: "חנוכה שמח" הרי הוא כעין מקרא קצר: "[חג] חנוכה שמח" (ומי שלא נוח לו עם המילה "חג", אז: "[יום] חנוכה שמח"). וכך כתב אבינרי: "שמות החגים ישמשו לעולם בלשון זכר, ואפילו אם השם עצמו הוא לשון נקבה או רבים, למשל: פורים שמח, סוכות נעים, החנוכה עבר מהר⁴⁹" (עמ' 170). גם ברכת "חג שמח" כשרה לבוא בקהל⁵⁰, אף על חג שאין בו שום קרבן, שהרי "לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד, וכל שכן לשון

⁴⁵ ראו רלב"ג שמות יב, יד.

⁴⁶ ראו שולחן ערוך, או"ח, סימן תרסח; ברכי יוסף, ס"ק א; שערי תשובה, ס"ק ב.

⁴⁷ העירני הרב ד"ר מרדכי הלפרין כי בתחילת מאמרו של הגרש"י זיון על פורים המשולש בהלכה (פורסם בשנת תשל"ד ע"י האגף לתרבות תורנית בעיריית ירושלים בתוך חוברת "דינים ומנהגים על פורים המשולש וערב פסח שחל בשבת") הוא מצדיק את הכינוי "חג הפורים" כך: "רב סעדיה גאון בסידורו, עמ' קלא, כולל את פורים במערכת החגים". ברם, המעיין בסידור רס"ג יבחין כי במקור הערבי נכתב שפורים הוא אחד "מסבע אל עיאד", כלומר אחד משבעת המועדים, אך אין מכאן ראייה לכלול את פורים "במערכת החגים".

⁴⁸ בביטוי תלמודי זה משמעות "חג" היא "חג הסוכות": "משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום: הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, והלכות חג בחג" (בבלי, מגילה ד, ע"א). כיו"ב, נקראות שתי סדרות ספרי הלכה על מועדי ישראל, כולל חנוכה ופורים, בשם "מקראי קדש" (הראשונה מאת הגרצ"פ פראנק זצ"ל והשנייה מאת ר' משה הררי נ"י). יש לציין שאפילו ראשי חדשים הנזכרים בתורה לא זכו לשם זה בלשון התורה (מכילתא, פרשת בא, ריש פרשה ט). ברם, לשון תורה לחוד ולשון מחברים אחרונים לחוד.

⁴⁹ ובעמ' 319 שם הוכיח כך מהתלמוד הירושלמי (ביכורים פ"א ה"ו): "הפרישן קודם לחנוכה, ועבר עליהן חנוכה", ולא "ועברה"!

⁵⁰ עיין בדברי אבינרי (אבינרי, תשכ"ה, עמ' 170) המגן על ברכה זו מפני התקפות אחרות.

בני אדם לחוד"51. ומה בדבר חגי אומות העולם? האם גם עליהם ראוי לפרוס את השם "חגי"? אף על פי ששגור בפי רבים "חג המולד"52, נראים דבריו של אבינרי (אבינרי, תשכ"ה, עמ' 171): אבותינו נהגו בגולה לקרוא לחגי הנוצרים בשם 'חגאי'53, לגנאי... גם במסכת עבודה זרה (דף יא, ב) נקרא חג הערביים בלשון נקבה: 'חגתא דטייעי'... אבותינו כפופי הגוף, קוממיות היתה בנשמתם, ותמיד הביטו על הגוי מלמעלה למטה... בנגוד גמור לרבים מן העם היושב בציון, המבקשים להתלעז ולהיות כגויים גמורים לכל דבר ולמלא כרסם בתרבות לא לנו... נשמור, אפוא, על ה'חגא' אשר הנחילונו אבותינו: בלעגם ובהתולס צוו לנו את החיים.

כאן המקום להעיר על מנהגם של קדמונינו לכנות בדרך גנאי54 את חגי הגוים: "יום אִידִם" (כאמור בשירת האזינו: דברים לב, לה) וכן "אידיהן", או "עידיהן" (נוסחאות רב ושמואל בפתיחת מסכת עבודה זרה, כמובא בתלמוד הבבלי דף ב, א). על זלזול זה, כצפוי, לא עברה הצנזורה הנוצרית לסדר היום, ובדרך כלל היא שִׁלְחָה נְדָה וְהִקְדִּיחָה בנוסח המכובד יותר: "חגי"55. מן הראוי לזנוח את הרגלי הלשון שנכפו עלינו בגלות, ולהחזיר עטרה ליושנה, וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקִּדְּשׁ וּבֵין הַחֵל, בֵּין הַטְּמֵא וּבֵין הַטְּהוֹר ובין ישראל לעמים.56 מסקנה: אין שום חשש בברכת "חג שמח" גם ביום העצמאות. אפשר גם לברך "מועדים לשמחה", ויש מברכים "מועדים לשמחה לגאולה שלימה". ודעבד כמר עבד.

- ראו גם "חג שמח ומועדים לשמחה" באתר האקדמיה ללשון העברית ([קישור](#))
- "משמעותם של שמות החגים" מאת: יצחק שלו, לשוננו לעם, כרך כו חוברות ג-ד (תשל"ה), עמ' 67-74 ([קישור](#))
- בְּרַכּוֹת וּבְטוּיֵי נְמוֹס (תרפ"ח) ([קישור](#))

וראה לקמן: איחולי חנוכה: "חג [אורים] שמח" או "חנוכה [ל]שמחה"?

חג אורים

- שלמה הרמתי, [חגי ישראל בראי הלשון העברית - פרקי לימוד](#), תשנ"ג, עמוד 37-38:

⁵¹ קביעה זו, שהיא הרחבה של דברי רבי יוחנן הנ"ל במבוא, נמצאת בדברי ראשונים ואחרונים, כגון: שו"ת דברי יציב, אה"ע, סימן פה.

⁵² ואפילו אצל הגר"ע יוסף מצאנו לשון זו (שו"ת יביע אומר, ח"ז, יו"ד, סימן כ).

⁵³ על פי ישעיה יט, יז: "וְהִקְדִּיחָה אֲדָמַת הַיּוֹדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָא", וכפי שמעיר אבן שושן במילונו (ערך "חגאי"), במבטא ישראלי יש לקרוא "חגאי" (קמץ חטוף).

⁵⁴ כינויי גנאי, לעג וזלזול בעבודה זרה נועדו לסייע במיגור השפעתה, בהתאם למצות התורה לאַבֵּד עבודה זרה, "והכוונה שלא נניח רושם לעבודה זרה, ועל זה נאמר (דברים יב, ב) 'אֲבָד תִּאֲבָדוּן אֶת כָּל הַמִּקְדָּשִׁים אֲשֶׁר עָבְדוּ שֵׁם הַגּוֹיִם... מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה לַמְחֹת שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל זָכְרָה מִן הָעוֹלָם, (ספר החינוך מצוה תל"ו). כך נהגו נביאי ישראל ('וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת הַיּוֹדָה לְמִצְוָה זָרָה וְכָל זָכְרָה מִן הָעוֹלָם, וְכָן הוֹרִנוּ חַז"ל (בבלי מגילה כה, ב) ופוסקי ההלכה (כגון שו"ת אגרות משה חלק יו"ד ב סימן נג).

⁵⁵ "ביום אידם" (בבלי ערובין פ, א; אגב, בפירוש ר"ח על אתר לא שובש הנוסח המקורי); "יום איד" (פירוש רש"י שבת כט, ב ד"ה מפני נכרים, ועוד) "אד" (הלכות עבודה זרה לרמב"ם פ"ט ה"ה, ובכל אותו הפרק).

⁵⁶ על פי ויקרא י, י ונוסח ההבדלה שתיקנו חז"ל למוצאי שבת.

חג החנוכה ידוע גם בשם חג האורים. למה צורת האורים ולא צורת האורים שהרי יש הבדל בין אור בשורוק לבין אור בחולם. במשנה ובגמרא משתמשים בצורה אור בשורוק במשמע אש, ובחנוכה מדליקים נרות ויש הרבה אור בחולם, ולכן יתכן שאנו מתכוונים לאור [מאור] ולא לאור [אש].

השם חג האורות מקורו כנראה בכתבי יוספוס פלביוס. הוא אינו מכנה חג זה בשם חנוכה אלא במילה יוונית שמשמעה חג האורות או חג הנרות. לדבריו ניתן שם זה לחג משום שבו באה הישועה לישראל כמו אור שזרח פתאום.

פלביוס השתמש ביוונית בצורת ריבוי של אור והשאלה כיצד לתרגם צורה זו לעברית? במקרא נאמר לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו תהילים קלו

צורת הרבים של אור – אורים, כמו תורים מצורת היחיד תור, וחורים מצורת היחיד חור. החוקר יצחק בר לוינזון 1788 – 1860 תרגם את שם החג מיוונית וקרא לו חג האורים. כיצד השתגרה דווקא הצורה אורים שרוקה? ראשיתה במאמרו הנ"ל של לוינזון המליץ כסלו תרכ"ג עמוד 123 ע"פ הפסוק מישעיהו שמצויה צורת אורים המנוקדת בקיבוץ על כן באורים כבדו השם ישעיהו כד טו.

אולם את הפצת הצורה אורים יש לזקוף לזכותו של המשורר שאול טשרניחובסקי 1875 – 1943 שבשירו ליל חנוכה פנטסיה שפורסם בשנת 1896 השתמש בצורה אורים :

וטרם ... נר חג האורים /... שריקת צרצורים

לשם החריזה אורים צרצורים בחר טשרניחובסקי בצורה אורים ומאז נתקבל השם חג האורים.

• **אורים ואורות (קישור):**

השם הנרדף לחנוכה "חג האורים" עולה במאה התשע עשרה כאחד התרגומים לשם החג שיוסף בן מתתיהו מעיד עליו. האם מחדשי הצירוף התכוונו ל"אורים" (רבים של אור) או ל"אורים" (רבים של אור)?

בימינו צורת הרבים של אור היא אורות, אבל לא כך היה תמיד. במקרא צורת הרבים מתועדת פעם אחת בלבד, בתהלים – במזמור קלו הידוע: "לְעֹשֶׂה אֲוִרִים גְּדֹלִים, כִּי לְעֹלָם חֲסָדָיו" (פסוק ז)...

במקרא אורות (מלכים ב ד, ט) הוא עשב מאכל...

בלשון ימינו נזנחה כמעט לחלוטין הצורה אורים ופינתה מקומה לאורות, אך במאה התשע עשרה עוד שימשה אורים. ובתקופה זו גם זרח אורו של הכינוי חג האורים לחנוכה. נראה שבתחילה הוא נקרא חג האורים, כלומר 'חג האורות'. מקור השם הוא בשם לחנוכה שנוצר בכתבי ההיסטוריון היהודי הנודע יוסף בן-מתתיהו ... – כלומר 'אורים' או 'אורות'...

בתרגום הראשון של "קדמוניות היהודים" לעברית משנת 1864 נקט המתרגם קלמן שולמאן תמורת φῶτα את הצירוף חג המאורות, וגם כינוי זה לחנוכה שימש מעט בעשורים הבאים. אולם השם שפשט מסוף המאה התשע עשרה היה חג האורים. כך למשל אנו מוצאים בספרו של מאיר רבינוביץ "המחנים" משנת 1888: "ובן מתתיהו העיד שנקרא חג האורים מפני שהיתה אור ליהודים".

ואולם כיום נהוג לכנות את החג חג האורים, כלומר 'חג האש'... בספרות המדרש התפרשה המילה אורים שבפסוק כיפנסים' (כלומר נרות או כלים לנרות), ופירוש זה התקבל בספרות ההלכה לדורותיה.

ייתכן אפוא שגם בעקבות הבנה זו – ולא רק בגלל שקיעת צורת הרבים אורים ובגלל הקשר בין אור לאור 'אש' ובין אש לנרות החנוכה – היה חג האורים בפי כול לחג האורים.

• עניין השימוש בשם "חג האורים" כלפי חג חנוכה, וכן בעניין ברכת "חג חנוכה שמח" איש לרעהו. מאת ר"י רצאבי (קישור), והנה תמצית דבריו:

עניין השימוש בשם "חג האורים" כלפי חג חנוכה, וכן בעניין ברכת "חג חנוכה שמח" איש לרעהו

מתוך "שערי יצחק" השיעור השבועי

של מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א שנמסר במוצש"ק מקץ ה'תשע"ד

בעבר כבר דיברנו על כך, אבל הדבר חשוב, ודבר בעתו מה טוב! דיברנו על העניין, שבימי החנוכה, מדליקים את 'מנורת חנוכה', או את ה'חנוכה', ואמרנו כי המלה חנוכה, באה מן החילונים⁵⁷. ... עלינו להוציא מהשפה שלנו את המלה 'חנוכה', כי המקור שלה הוא טמא. ובלא"ה אפילו מבחינת הדקדוק, זה אינו נכון, וגם מבחינת שורש המלה. אולם גם אם הדבר היה מדויק, כיון שזה בא ממעיין נרפש, בא מן החילונים, לכן אנו צריכים להתרחק מכך.

אבל ישנו דבר חדש, שלא חשבתי להעיר עליו, כי לא עלה בדעתי שהוא יבוא למחננו. ישנם כאלה פתאום, אנשים באיצטלא של רבנים חרדים, אשר משתמשים בכינוי 'חג האורים', כלפי חנוכה. לא שהדבר פסול מצד עצמו, כיון ש'אורים' זהו אש, כְּאֲרִים כְּדָדוּ י"י [ישעיהו כ"ד, ט"ו], אבל דבר זה אינו מהמקורות שלנו, אלא זהו מושג שבא מהחילונים⁵⁸. דרך אגב, לא רק

⁵⁷ מתוך ויקיפדיה:

החנוכה נקראת במקורות וברוב ספרי ההלכה "מנורה" או "מנורת חנוכה". עד היום השם הנפוץ לחנוכה בגולה הוא "מנורת חנוכה"[1] או פשוט "מנורה". השם "חנוכה" רווח בקרב היהודים הספרדים בישראל ובארצות הבלקן (בכתיב שונה ובהטעמה מלעיל - "חנוקיאה")[2], והוא הוכנס לעברית בסוף המאה ה-19 בירושלים על ידי חמדה בן-יהודה, אשתו של אליעזר בן-יהודה.

הערות:

1. כך גם במסורת יהדות תימן נקראת בערבית "מסרג'ה" (=מנורה), הרב יצחק רצאבי מעודד להמשיך להשתמש בשמה המקורי (שולחן ערוך המקוצר, חלק ג' עמוד רסו, קובץ דברי חפץ, חלק ה' עמוד רד).
2. למשל בתשובה זו משנת 1798 מאת רבי אברהם מיוחס. ראו עוד על כך אצל אורה שורצולד, "שקיעי ספרדית יהודית בעברית החדשה", פעמים 56, עמ' 33–49 באתר יד יצחק בן-צבי

⁵⁸ יחזקאל ברנט yehezkelshb@gmail.com:

במחילת כבוד הרב רצאבי, נשמט ממנו שכבר יוסף בן מתתיהו (בספרו קדמוניות היהודים) מספר שהמועד הזה מכונה בשם "חג האורים".

החילונים אומרים כך, אלא גם הערבים. בתימן, הערבים היו קוראים לחנוכה, בשם 'עיד אַלְקַרְאָג', דהיינו החג של הנרות. הכל אצלם חיצוני, לפי מה שהם רואים. אבל, מה לא טוב בשם 'חנוכה'? כך גם לגבי פורים, הערבים בתימן קראו לפורים, בשם 'עיד אַלְקַרְאָקֶר', דהיינו החג של-רעש. דבר זה הוא טוב לגויים, או לחילונים. אבל ליהודים, לנו טוב לומר חנוכה, הרי יש בכך הרבה רמזים ועניינים. אבל כמובן, לצערנו לא שמים לב, כי ישנם דברים הנכנסים אלינו מ'הדלת האחורית'. חושבים אולי, כי זהו שם יותר 'ספרותי', לכתוב 'חג האורים', אולי זה יותר מכובד.

זה לא במרד ולא במעל, אך זה מחוסר תשומת-לב, והדבר צריך תיקון. כיוצא בזה, היום ישנם כאלה המברכים איש את רעהו ואומרים, 'חנוכה שמח', או 'פורים שמח'. האמת היא, כי אבותינו לא נהגו לומר את הברכות הללו. ישנם חרדים האומרים כך, 'חנוכה שמח', או 'פורים שמח', או באידיש 'אפּריליך פורים'. לא משנה. הם תירגמו זאת לעברית, ואומרים 'פורים שמח'. וכן בחנוכה, הם אומרים 'חנוכה שמח'. אבל אבותינו לא ייחדו ברכה לימים הללו, מפני שאינם ימי חג.

זאת טעות נוספת. אבותינו לא קראו לזה 'חג', בכדי שלא להשוותם ליתר המועדים. וגם לא מצאנו בספרי רבותינו המפרשים והפוסקים שיקראו לימי החנוכה בשם חג. לכן, גם בברכת איש לרעהו, בירכו כרגיל, 'שלום עליכם', בכדי שלא לתת ולשוות להם מעמד מיוחד של חג. הרי אפילו לעשות סעודות, לא נהגו לעשות בימי חנוכה. כמו כן, לא תמצאו אצלנו שירים, המיוחדים לחנוכה.

אמנם, יש שמצאו רמז יפה, כי שמ"ח, זהו ר"ת שבת מילה חודש. א"כ אולי הדבר אינו גרוע, אבל בכל אופן, הוא אינו הרצוי...

אמנם מי שאומר לנו חנוכה שמח, וכיוצא בזה "ברכות חדשות" כגון צהרים טובים, יום טוב, וכדומה, א"א לא לענות, אין זו דרך המוסר. אך אין אנו עונים לו באותה מטבע, אלא בסתם "וכן לכם".

בעזרת ה', שנזכה לקדש את לשוננו ומעשינו, וה' ברוך הוא יעזרנו ללכת בדרך הזאת, אכי"ר.

איחולי חנוכה: "חג [אורים] שמח" או "חנוכה [ל]שמחה"?

במרחשוון תשפ"ג סיימתי לכתוב מחקרונ בעזרת שאלון בשם "מושגי זמן ואיחולים

שהזמן גרמם" [למעוניינים, ניתן לקבלו [בדוא"ל](#)]. הנה תקציר הפרק שעוסק בברכות חנוכה.

"חנוכה שמח" היא הברכה הנפוצה ביותר בחברה הדתית והחרדית, ומעט פחות בחברה החילונית. הברכה הנפוצה יותר בחברה החילונית היא "חג שמח", שקיימת קצת בחברה הדתית, אבל כלל לא בחברה החרדית. והברכה המפורטת מעט יותר "חג חנוכה שמח" שהיא גם כן נפוצה יותר בחברה החילונית, אבל קיימת גם בחברה

"ומאותו זמן ועד היום הננו חוגגים את החג וקוראים לו חג האורים (- לפי תירגום אחר "חג האש", המשמעות

דומה) " (קדמוניות היהודים סי"ב ז,ז, תרגומו של אברהם שליט, הוצאת מוסד ביאליק י-ם תשכ"ג)

הדתית והחרדית. ברכת "חג אורים שמח" מצויה בפי חילונים ודתיים, אך רק בפי נשאל חרדי בודד. הסברנו שונות זו על רקע הסתייגות של חוגים מסוימים בחברה החרדית מהשם "חג אורים".

מהדרין

* פינת "רגע של עברית", בנושא "המהדרין", ששודרה ברשת ב' של קול ישראל בחנוכה תשע"ב

הביטוי "למהדרין מן המהדרין", השכיח בלשונונו היום, מקורו בדיון ההלכתי על מספר הנרות שיש להדליק בחנוכה:

"כמה נרות הוא מדליק בחנוכה?"

- מצוה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד". (רמב"ם).
 - "והמהדרין - נר לכל אחד ואחד".
 - והמהדרין מן המהדרין... יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך".
- כך לשון התלמוד הבבלי במסכת שבת (דף כא עמוד ב).

מה פירוש הביטוי "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין"?

הרמב"ם פרש פועל זה ע"פ השורש המקראי, לשון הדר וכבוד, ככתוב "וְהִדְרֹתָ פְּנֵי זָקֵן"; ובתהלים "הוֹד וְהִדְרָ לְבָשֶׁת". ה"מְהַדְרִין את המצוות" הם מי שמכבדים את המצוות ומקיימים מצוות מן המובחר באופן מהודר ומשובח. פירוש זה נתמך מהמושג "הידור מצוה" המופיע גם הוא בתלמוד (בבא קמא ט, ב).

אך, רש"י המפרש "והמהדרין - אַחַר הַמְצוֹת", הבין שהמילה "מהדרין" צמחה מן השורש הארמי הד"ר, אשר חדר ללשון חכמים, ומשמעו חיזור, מאמץ והשתדלות להשיג דבר מה. השורשים הד"ר וחז"ר הם ביסודו של דבר שני גלגולי הגייה של שורש זהה.

לסיכום, ה"מהדרין" הם אלו הרודפים ומְחַזְרִים אַחַר מְצוֹת, ומתאמצים ומשתדלים לקיימן - לפי רש"י.

ואילו, לדעת הרמב"ם, ה"מְהַדְרִין את המצוות" הם המכבדים ומפארים את המצוות.

ענייני לשון נוספים על חנוכה:

[האקדמיה ללשון העברית > בבית ובכיתה > עברית לכל מועד > חנוכה](https://hebrew-academy.org.il/topic/%D7%A2%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%AA-%D7%91%D7%91%D7%99%D7%AA-%D7%95%D7%91%D7%9B%D7%99%D7%AA%D7%94%mosed/hanukka/)

<https://hebrew-academy.org.il/topic/%D7%A2%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%AA-%D7%91%D7%91%D7%99%D7%AA-%D7%95%D7%91%D7%9B%D7%99%D7%AA%D7%94%mosed/hanukka/>

תושלב"ע

השף זרוע מדשד
נסם נקמת עבדיך
כי באה השעה
בנה דבירך והיכלך

וסרב סץ היסועה
מכל חורשי רעה
ולא רק קמעא קמעא
ונעלה נרות שבעה.

תלמידי תורה
www.yeshivot.org
info@yeshivot.org

